

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

Я IX-рэ Дунэе инвестиционнэ форумэу «Шъачэ-2010-рэ» зыфиIорэм Адыгеир хэлэжъагъ

Хабзэ зэрэхъугъэу, форумым ипленазнэ зэхэсыгъо шъхьалэ Шъачэ дэт Зимнэ театрэм щыкIуагъ. Мы илъэсым дунэе аналитикхэм, политикэм иIофышIэшхохэм ыкIи бизнесменхэм язэукIэгъу темэу илагъэр «Инвестиционнэ климат: гухэлъхэр, кIэуххэр» зыфиIорэр ары. Форумым хэлэжъэхэрэм шIуфэс къарихыгъ Урысые Федерацием и Правительствэ и Тхьаматэу Владимир Путин. Ащ зэрэхигъэунэфыкIыгъэмкIэ, дунэе финанс кризисым бужэ экономикэм иIофхэм язытет зыфэдэ хъугъэм пшъэрылыгIэхэр къыгъэнэфагъэх хэгъэухэр, отраслэхэр, чIышIэхэр зэрээнэкъокъушхэмкIэ ыкIи инвестициехэр нахъыбзэу зэралэкIэхашхэмкIэ.

— Тиэкономикэ псынIэ-кIаеу ыкIи мылIуку чIэнэгъэ ин дэдэхэр ымышIхэу а къыныгъор зэпичын зыкIилгъэкIыгъэр цIыфхэм Iофтхьабзэхэу къетхыжъэхэрэм цыхъэ зэрафашIыштыгъэр ары. Кризисым пэшIуекIорэ Iофтхьабзэшхохэм япрограммэ игъо афэтлэгъугъ ыкIи дгъэцкIагъэ, псынIэу Iоф зэрэтшIэщтым тыналэ тетыгъ, — хигъэунэфыкIыгъ УФ-м и Правительствэ и Тхьаматэ.

Пленарнэ зэхэсыгъом ыпэкIэ Владимир Путиным зэригъэлэгъугъэх форумым икъэгъэлэгъопIэ павильонхэр. Мы Iофтхьабзэшхом тегъэпсыхъагъэу УФ-м и субъектыбэмэ урысые правительствэм ипашэ уасэ зыфишIыгъэ проектхэу пIэлэ гъэнэфагъэм тегъэпсыхъагъэу

щытхэр къагъэлэгъуагъэх.

Я IX-рэ Дунэе форумым хэлэжъагъ Адыгэ Республикэм и Президентэу ТхьакIушынэ Аслъан зипэщэгъэ официалнэ лIыкIо купыр. Президентым игъусагъэх АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и Тхьаматэу Анатолий Ивановыр, АР-м и Премьер-министрэу КъумпIыл Мурат, гъэцкIэкIо хабзэм иорганхэм япашэхэр ыкIи бизнесым илIыкIохэр.

Адыгэ Республикэм иэкспозицие квадратнэ метрэ 80 фэдиз ыубытыгъ. Инвестиционнэ предложение 33-рэ къырихылыгъ, ахэм сомэ миллиард 22,2-рэ фэдиз атефэщт, джаш фэдэу инвестиционнэ площадкэ 77-мэ нэлуасэ афашIыгъэх. Адыгеим ипавильон республикэм иэкономикэ илъэныкIо шъхьалэхэр, зэкI пIоми хъунэу, къызэлъыубытыгъэх: АПК-р, псэолъэшIыныр, промышленностыр ыкIи туризмэр.

Владимир Путиным Адыгеим иэкспозицие зызэрегъэлэгъум, туристическэ къушъхъэ климатическэ кластерым ихъоныгъэкIэ республикэм ипашэхэм Iофэу ашIэрэм осэшIу къыфишIыгъ. Проектэу «Лэгъонакъ» (сомэ миллиарди 7,5-рэ фэдиз хъурэ инвестициехэу къыдалыгъэхэрэр зэрэхэтхэу) Адыгеим туризмэм хъоныгъэ щегъэшIыгъэнымкIэ стратегие гъэнэфагъэу хъугъэ. Республикэм и Мыекъопэ район итыщт курортэу метрэ мин 1,6 — 2,8-рэ фэдизэу чIым шъхьашIэтыкIыгъэщтым хъхъашхыгъ хъа-

кIэщ комплексхэу чIышIэ мини 5,5-рэ фэдизым тегъэпсыхъэгъэщхэр, общественнэ гъэшхоным ипунктхэр, спортивнэ ыкIи гъэпсэфыным тельтыгъэ псэолэ зэфэшъхьафхэр.

АР-м и Президентэу ТхьакIушынэ Аслъан форумым тегъэпсыхъагъэу сомэ миллиард 14,6-рэ фэдиз зытефэщт зэзэгъыныгъи 9-мэ акIэтхагъ, ахэр зэкIэ зэдэлэжъэныгъэм епхыгъэу щытых. Къалэхэу Мыекъуапэрэ Адыгэкъалэрэ яадминистрациехэм япашэхэр

зэзэгъыныгъи 3-мэ акIэтхагъэх.

— Тиреспубликэ ящэнэрэу Шъачэ щыкIорэ форумым хэлэжъэ ыкIи а IофшIэным къыкIэкIорэ дивидендхэр тинэрылэгъух. Инвесторхэм тэ къытфэгъэхыгъэу ашIэрэм хэхъо, стратегическэ гъусэныгъэ къыддашIымэ ашIонгъоу мэхъух. Адыгеим шагъэцкIэрэ инвестиционнэ проектыбэм ащышхэр Шъачэ щыкIорэ Дунэе инвестиционнэ форумым ишIуагъэкIэ къыддэхъух, — щыхигъэунэфыкIыгъ АР-м и

Президент журналистхэм адырилэгъэ зэдэгущыIэгъум.

Iофтхьабзэм игъунапкъэхэм зызэраушъомбгъурэм бэ къыбгурагъало. Мы илъэсым Шъачэ щыкIорэ форумым нэгбгъэрэ мини 3 фэдиз хэлэжъагъ. Ахэм ахэтых Урысыем ишъо-лыр 52-мэ ыкIи къэралыгъо 32-мэ ялIыкIохэр. Экспозициехэм псэумкIи квадратнэ метрэ мин 11-м ехъу аубытыгъ.

Адыгэ Республикэм и Президент ипресс-къулыкъу

Тиреспубликэ ашIогъэшIэгъоныгъ

«Дэнэ гъогум» хэлэжъэхэрэр тыгъуасэ Мыекъуапэ къэсыгъэх. Ахэм апэгъокIыгъэх АР-м иIэшъхъэтетхэр. Культурэм иIофышIэхэм, ансамблэхэу «Налмэсымрэ» «Ислъамыемрэ» якъэшъуакIохэм, актер цIэрыIоу Кукэнэ Мурат, Адыгэ драматическэ театрэм иартистхэм, къэшъокIо зэфэшъхьафхэм театралызованиэ къэгъэлэгъон къатыгъ. Пчыхъзэхыхэм ипрограммэ ирежиссерыгъэр Къулэ Амэрбий.

Урысыем икъэлэ зэфэшъхьафхэм къарыкIыгъэу «Дэнэ гъогум» хэлэжъэрэр бэ, ахэр Адыгеим апэрэу къэкIуагъэх.

Адыгэ Республикэм къэсынхэм ыпэкIэ ахэр Къалмыкъ Республикэм щылагъэх, ащи дахэу къащыпэгъокIыгъэх, ау тэ тиреспубликэ инэу агу рыхыгъ, мамырэу, дахэу цIыфхэр зэрэщыпсэухэрэр хагъэунэфыкIыгъ.

Мы пчыхъзэхыхэм фэгъэхыгъэ игъэкIотыгъэ тхыгъэ тигъэзет къыхиутыщт.

ЕМТИЛЪ Нурбий.

Фышт быракъыр шагъэлэшт

Адыгэ къэралыгъо университетым ыныбжэ ильэс 70-рэ зэрэхурэм ипэгъокъу зэхашэрэ юфтхъабзэ зэфэшхьафхэм къадыхэлъытагъу еджаплэм истудентхэр, иаспирантхэр ыкIи иЮфшIэхэр зыхэт купыр Фышт дэкIоешт. Адыгэ къэралыгъо университетым физическэ плуныгъэмкIэ икафедрэ идоценту, къушхьэм дэкIоешт шыу купым ипашэу ЕмтIыль Тэхьирэ тызэрэщигъэгъозагъэмкIэ, пстэумкIи нэбгырэ 40

купым хэт, ахэм ашышэу 10-р шыхэм атесыштых, 30-р лъэсышт. Фышт ышыгу нэсынхэшэ университетым ибыракъ шагъэлэшт. Тхьаумафэм къагъэзжыны гухэлэ яI.

— ИжыкIэ адыгэхэр шыюу зекIоштыгъэх, къушхьэхэри шыхэм атесхэу къызэпакIухьэщтыгъэх, — кыIуагъ Т. ЕмтIылым. — Ары купым шыухэри хэтынхэу зыкIитхухьагъэр.

Тыгъуасэ ахэр еджаплэм Iу-кIыхи гъогу тыхьагъэх. Тор-

жественнэу университетым ахэр ыгъэкIотагъэх. Ащ ипроректорэу КIырымт Казбек «гъо-гумаф» къариIуагъ, ягухэлхэр къадэхуыгъэхэу къагъэзжыныу къафэлъэIуагъ. Нэужым спорт туристическэ Гупчэу «Эдельвейс» зыфиIорэм ипашэу Хьаткэо Алыи быракъэу агъэлэщтыр шыухэм аритыгъ.

ХЪУТ Нэфсэт.

Сурэтыр Iэшынэ Аслъан къытырихыгъ.

КIэуххэр зэфыхьысыжыгъэх

КIэлэегъаджэм имэхьанэ кълэтыгъэным, ащ иЮфшIэн нахэ уасэ фэшлыгъэным фэлэжэрэ юфтхъабзэхэр кIэлэегъаджэм и Илъэсэу кIорэм АР-м гъэсэнныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ и Министерствэ бэу зехицагъэх. Ахэм ащыц адыгабзэм, урысыбзэм, ермэлыбзэм, урымыбзэм ыкIи къэндзэлыбзэм якIэлэегъаджэхэм яIэпэлэсэныгъэ фэгъэхьыгъэ заочнэ зэнэкъокъур. Ащ нэбгырэ 22-рэ хэлэжыагъ.

Зэнэкъокъум къырахьылIагъэх кIэлэегъаджэхэм яЮфшIакIэ къзыгъэлъэгъорэ методическэ ыкIи дидактическэ материалхэр, урокхэм ятематическэ планхэр, темэ зэфэшхьафхэм язэгъэ-шIэнкIэ кIэлэегъаджэм Iэпэлэсэныгъэу хэлъыр къзыгъэлъэгъорэ тхыгъэхэр ыкIи нэмыкI материалхэр.

Мэкъуогъу мазэм кIогъэ зэнэкъокъум икIэуххэр

тыгъуасэ зэфыхьысыжыгъэх. Ащ фэгъэхьыгъэ зIуIкIэгъум хэлэжыагъэх АР-м гъэсэнныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ иминистрэ игуадзэу Алыи Марыет, министерствэм испециалист шхьалэу Ситимэ Сарэ, шIэныгъэхэм яхэгъэхон пылъ республикэ институтым ипашэу Едыдж Аминэт, кIэлэегъаджэхэр, нэмыкIхэр.

ЗиЮфшIагъэхэр анахэ дэгъухэу алъытэх, къыхахыгъэхэм министерствэм идипломхэмрэ шIухьафтынхэмрэ аратыгъэх. АтеIуагъэхэр нэбгырищ мэхьух. Ахэр АдыгэкIалэкIэ гурыт еджаплэу N 1-м адыгабзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу Блэгъожэ Марыет, Мыекъопэ гурыт еджаплэу N 7-м урысыбзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу Любовь Симоновар ыкIи Тэхьутэмыкэое районымкIэ гурыт еджаплэу N 25-м адыгабзэм-

кIэ икIэлэегъаджэу Хьатх Сулит.

Министерствэм идипломхэмкIэ къыхагъэщыгъэх АдыгэкIалэ дэт гурыт еджаплэу N 1-м урысыбзэмкIэ икIэлэегъаджэу Жэнэ Нэфсэт, Мыекъопэ районымкIэ гурыт еджаплэу N 9-м урысыбзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу Светлана Новиковар, Козэт гурыт еджаплэм адыгабзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу Ягъум Аминэт, Шэуджэн районымкIэ гурыт еджаплэу N 1-м урысыбзэмрэ литературэмрэкIэ щезыгъэджэхэрэ Iэшхьэмфэ Джансурэ ыкIи а еджэплэ дэдэм адыгабзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу Гъыш Нахьмэт.

Ахэм анэмыкIэу зэнэкъокъум хэлэжыгъэ кIэлэегъаджэ 7-мэ шIухьафтынхэр афашыгъэх.

СИХЪУ Гоцнагъу.

НЕУЩ — МЭЗЫМ ИЮФЫШIЭХЭМ Я МАФ

ЯмэфэкI пae афэгушIуагъэх

Къэблэгъэрэ мэфэкIымкIэ мэз хьызмэтым иЮфшIэхэм зыщафэгушIогъэхэ зэхыхэр Юныгъом и 15-м концерт къэгъэлъэгъуаIэу «Налмэсым» щыкIуагъ.

Мэз отраслэм щылажэхэр зыщафэгушIогъэхэ зэхыхэр рамыгъажьэзэ къекIоллагъэхэм «Oieo-Mac» зыфиIорэ фирмэу мэзым шагъэфедэрэ техникэ пэрытыр къэзышIырым ипродукции еплъынхэу амал яIагъ. ЧIэхьаплэм дэжэ къыщызэ-пэлъагъэуцогъэгъэ Iэмэ-псымэхэм юф зэрашIэрэр фирмэм илIыкIохэм зыщэфы зышIогъохэм къафалотагъ ыкIи къарагъэлъэгъугъ.

Мэзым иЮфшIэхэм я Мафэ фэгъэхьыгъэ зэхыхэу нэужым мэфэкIыр лъызыгъэкIотагъэм хэлэжыагъэх АР-м и Премьер-министрэ игуадзэу Алексей Петрусенкэр, АР-м мэххэмкIэ и ГъэлорышIаплэ ипашэу Былымыхэ Рэщыдэ, АР-м иминистрэхэм я Кабинет хэтхэр, мэз отраслэм юф щызышIэхэрэмрэ ащ иветеранхэмрэ.

Зэхыхэр пэублэ псалъэкIэ къызэIуихыгъ АР-м и Премьер-министрэ иапэрэ гуадзэу А. Петрусенкэм. Адыгэ Республикэм и Президентэу ТхьакIуцынэ Аслъан ыцIэкIэ зэхыхэм къекIоллагъэхэм ар къафэгушIуагъ.

— Гъэмафэм щыIэгъэ фэбэшхом ыпкэ къыкIэу Урысы-ем ичIыплэ зэфэшхьафхэм арыт мэххэм машIо къащыхуи, гумэкIыгъуабэ тыхэгъэгу ис цIыфхэм къафыхьыгъ. Ащ фэдэ тхьамыкIагъо къэмыхъужьыным пae зэкIэми тIуачIэ зэхэлъэу тимэххэм нахэ лъэшэу тыналэ атедгъэтын фae. Сицыхьэ телъэу къэслон слъэкIышт Iэпэлэсэныгъэ ин зыхэлэ юфшIэ дэгъухэу мы юфыгъор зэшIозы-хын зыльэкIыштхэр зэрэтиIэр, — кыIуагъ А. Петрусенкэм.

Нэужым мэххьызмэтым иЮфшIэмэ япрофессионалнэ мэфэкI пae къафэгушIуагъ АР-м мэххэмкIэ и ГъэлорышIаплэ ипашэу Былымыхэ Рэщыдэ. ИЮфшIэгъухэм закыфигъазэ-зэ зыпылтыхэ юфым хэхьоныгъэ шашIэу, щытхэу хэлъэу япшъэрылхэр агъэцэкIэнхэу къафэлъэIуагъ, отраслэм ианахэ юфшIэ дэгъухэм, ветеранхэм щытхэу тхылхэр, шIухьафтын лъапIэхэр аритыгъэх. Зэхыхэр мэфэкI концерткIэ аухыгъ.

ЕЛБЭШЭ Руслъан.

ПенсиехэмкIэ фондым макъэ къегъэIу

Федеральнэ фэгъэкIотэныгъэхэр зиIэхэу социальнэ фэлорышIэхэмкIэ зифитыныгъэ къыхиубытэхэрэм чъэпыогъум и I-р къэмысызэ, яшIоигъоныгъэхэр къагъэнэфэнхэ фae. ФэлорышIэхэр къазэрэIуIэштхэр ахьщэкIа, хьауми социальнэ IэпыIэгъуа? Зэрэпсауу ара хьауми ызыныкъуа?

ГушыIэм пae, медицинэ фэлорышIэм е ыпкIэ хэмылъэу узекIонэу уфэмыемэ, ахэм апэлухьащт ахьщэр къалыпхын плъэкIышт.

2009-рэ ильэсым фэгъэкIотэныгъэхэр зиIэм социальнэ фэлорышIэхэм афэмыеу ахьщэкIэ ахэр къыIуIкIэнхэу фaeу лъэIу тхыт ытхыгъагъэмэ, икIэрыкIэу ПенсиехэмкIэ фондым зыфигъэзэнэу ищыкIагъэп. Ау фэлорышIэхэм ачIыплэкIэ ахьщэ къалыхынэу фэмыежэу, кIэгъожыгъэмэ, ПенсиехэмкIэ фондым ичIыплэ орган зыфигъэзэн фae.

2010-рэ ильэсым имэлылфэгъу мазэ и 1-м къыщегъэжыагъэу социальнэ пакетым зы мазэм ыуасэ сомэ 705,10-рэ мэхъу. Ащ къыхеубытэ медицинэ фэлорышIэм тефэрэ сомэ 627-р ыкIи гъогупкIэу мэшIоку гъогу транспортым тефэрэри, Iэзэплэ чIыплэм узэрэкIоштым ыкIи укызыэрэкIожьыштым пэлухьащт ахьщэри.

ХЪАЦИЫКIУ Марин.

Урысые Федерацием пенсиехэмкIэ и Фонд икьутамэу АР-м щыIэм иотдел ипаш.

НыбжыкIэхэр зэнэкъокъуштых

Республикэ целевой программэу «Адыгэ Республикэм щыпсэхурэр патриотхэу плугъэнхэр» зыфиIоу 2006 — 2010-рэ ильэсхэм ателъытагъэм къыдыхэлъытэгъэ военнэ-патриотическэ джэгукIэу «Зарницэм» иЮфшIэн тыгъуасэ Мыекъуапэ щыригъэжыагъ. ИлъэсиплI хьугъэу зэхашэрэ юфтхъабзэм республикэм имуниципальнэ образованийхэм къарыкIыгъэ командипшI мыгъэ хэлажэ. ЗэхэщакIохэм зэрагъэнэфагъэмкIэ, командэхэр лъэныкыо зэфэшхьафхэмкIэ зэнэкъокъуштых, анахэ дэгъоу зыкъэзыгъэлъэгъуагъэхэр къыхагъэщыштых, щытхэу тхылхэр афагъэшъошэщтых.

КъэзэрэуогъиIэхэм къафэгушIуагъ АР-м ныбжыкIэ юфхэмкIэ и Комитет итхьаматэу Къэрэтэбэнэ Махьмудэ. Тарихьышхо зыпыл джэгукIэу «Зарницэм» хэлажэхэрэм зэкIэми гъэхьэгъэшIухэр ашIынхэу ар къафэлъэIуагъ. Илъэс зауIэкIэ дзэм кIошт кIэлэкIэхэу тикъэралыгъо къэзыухьумэштхэм ухьазырыныгъэ дэгъу яIэн зэрэфаер, ащкIэ мы зэнэкъокъур ушэтыплэ дэгъоу зэрэщытыр ащ къыхигъэщыгъэх.

ЗэхэщакIохэм зэрэрахъухьагъэмкIэ, юфтхъабзэр мэфишэ кIошт, нэужым зэфэхьысыжхэр ашIыштых.

ТХЪАРКЪОХЪО Адам.

Сурэтхэр Iэшынэ Аслъан къытырихыгъэх.

ТИЗЭДЭГУШЫПЭГЪУХЭР

КЪУЕКЪО Жанн: «Налбый ишлэжь пчыхьэзэхьэу Москва щызэхашцэгъагъэр адыгэ культурэмкIэ хьугъэ-шIэгъэ гушIуагъу»

Дунэ тхылъ къэгъэлъэгъон-ермэлыкьым ишанхъэ хэлъытагъэу, Ионыггом и 3-м, Москва, усаклоу, драматургъэу, журналистэу, общественнэ ИофшIахъу, АР-м и Къэралыгъо премие илауреатэу Къуекъо Налбый итворчествэкIэ шIэжь пчыхьэзэхьэу щызэхашцэгъагъ.

МэфэкI Иофтхьабзэм урыс литературэм ихэшыпкIыгъэ цыфхэр, московскэ интеллигенциер, Москва щыпсэурэ адыгэхэм ащыщхэр, АР-м и Шыклоу УФ-м и Президент дэжь ренэу щылэм иIoфшIахэр, къош республикэхэм къарыкIыгъэ цыфхэр гъасагъэхэр, Адыгеим икIыгъэ купышIoу нэбгырэ 20 зыхэтыгъэр, Къуекъом иунагъокIэ — ынхъоу Бэлэ, ыкхоу Лауркъан, ышэу Аслъанбый ыкIи ягуацэу Жаннэ хэлэжьагъэх.

Къуекъо Налбый ишIэжь пчыхьэзэхьэу Москва щылагъэр зэрэIуагъэр зэдгъашIэмэ тишIонгъоу Налбый ишхьэзгъусэу Къуекъо Жаннэ гушIуагъэу тыфэхьугъ.

— Налбый итворчествэкIэ мыщ фэдэ литературнэ мэфэкI иныр зэхашцэныр хэти зигулытэ къыхьыгъэр ыкIи зиахьыл тефагъэр?

— ГъэрэкIо гухэлъ гъэнфагъэ иIэу С. А. Филатовым и Фонд ти Адыгей къэ-клогъагъ. Творчествэм хэт ныбжьыкIэхэр ыугъоихи, яIoфшIахэр, якъулайныгъэ ыгъэунэфэу Ioф адишIагъ. АР-м и Президент ыкIи и Правительство мы Ioфыгъо иным уасэ афашIэу анаIэ зэрэтырагъэ-тыгъэм гу лъытагъ. Мыекъопэ районым ит санаториеу «Лэгъо-Накъ» семинарыр щыкIуагъ. Ащ ипрограммэ хэтыгъ Къуекъо Налбый итворчествэкIэ шIэныгъэлъэжъэу, АКЪУ-м икIэлэгъаджэу Пэрэныкьо Къутас доклад къызэришIырэр. КIэух Иофтхьабзэр Фондым къыдигъэ-кIыгъэ сборникэу «Война длиною в жизнь» зыфиIорэмкIэ (Налбый ирассказэу «Осмэз» ащ къыдэхьагъ) Лъапкъ библиотекэм щыкIуагъ. Ащ сэри сыщылагъ, зэхэхьэгъэ цыфхэм зыгорэ афашIэ шIо-игъоу, Къуекъом итхыгъэу «Черная гора» зыфиIорэр купым хэт нэбгырэ 30-м зэфэдэу афсгощыгъагъ. Пчъагъэр икхуном пае, ежь Налбый ыIэкIэ зытетхьагъэхэу щыIэхэри хэдгъэхьагъэх, ахэр Филатовым еттыгъ, игопагъ.

— Филатовымрэ Къуекъомрэ зэрэIуагъэхэу, зIуагъэхэу щытыгъа?

— С. А. Филатовым Налбый ылъэгъу-гъагъ, ышIэщыгъ. ИусакIэ е итхэкIэ закхоу шымытэу, гупшысэкIэ хьалэмэт IэкIэлъэу, философ инэу зэрэщытыгъэм щыгъуаз. 2006-рэ илээсым творческэ Фондымрэ журналэу «Дружба народов» зыфиIорэм иредакциерэ «Iэнэ хъураеу» Железноводскэ щызэхашцэгъагъэм щызэ-Iуагъагъэх. Джащыгъум, къызэриIо-жыбрэмкIэ (Филатовым), адыгэ усакIор зэчыимкIи, бзэшIуагъэмкIи, цыфыгъэ хабзэмкIи, гупшысэкIэ гъэшIэгъон дэдэмкIи узлгызышэн зылэкIэу зэрэщы-тыр ыгъэунэфыгъагъ, ыгу риубытэгъагъ.

Адыгэмэ зэрало хабзэу, «дунаишхом» хэлъ мэхъанэр упкIопкIыгъэу Налбый апэрэу зэрафыриIотыкIыгъагъэр Филато-вым щыгъушпэрэп. Узгъэгугъэу, узгъэ-гъуазэу, адыгэ тхэкIо гъэшIэгъонэу зэрэщытыгъэр кIэгъэтхьы.

Хэт ышIэныгъа арэу шIэхэу дунай нэ-фыр ыхъожьыныр — Тхьэм ышIэрэр игъу.

Тэ, иIахьыл-лыщыщ дэдэхэм ыкIи игупсэхэм, тигуIахэр зэхашIэу, тишIо-игоныгъэ къагурыIoу, икIыгъэ илээсым ибжыхьэ Москва щызэхашцэгъэ тхылъ ермэлыкьым Налбый итворчествэ фэгъэ-хьыгъэ стэндър (къэгъэлъэгъоныр) хагъэ-хьыгъагъ. НэмыкI гукъэкI къабзэу Къуекъом ишIэжь пчыхьэзэхьэу Москва щызэхашцэгъэныри ащ къыгъэушыгъагъ. Филатовыр ежь ышхьэкIэ АР-м и Пре-зидент джашыгъум къыдэгъушылагъ, гухэлъыкIэм щигъэгъозагъ. АР-м и Пре-зидентэу А. К. ТхьакIушынэм, Адыге-им и Правительствэи лъапкъ Ioфыгъо инэу къэуцугъэм дырагъэштагъ. Ар гъэхьа-зырыгъэн-пхырыщыгъэнымкIэ Фон-дэу С. А. Филатовыр зипащэм, ти Пра-вительствэи, Адыгэ Республикэм и Пре-зидентэу ТхьакIушынэ Аслъани алэ зэкIэ-дзагъэу Ioф ашIагъ.

— Пчыхьэзэхьэу зыцашIыцтым-кIэ макъэ къызыуагъэIум сьдэуцтэу узекIуагъа?

— Ехьыжъэгъэ Ioфым имэхъанэ зэхашIэу, зыцашIыцт пIалъэр къэмы-

сызэ, тиреспубликэ пащэхэм — кIэ-щаклохэм зафэгъэзагъ. Ежхэри щы-гъуазэхэти, къысэджагъэх. ШышхьэIум ыкIэм АР-м и Премьер-министрэу КъумпIыл Мурат дэжь сыщылагъ. Ады-геим икIышт лыкIо купым игъэпсы-кIэщтым, ащ хэтыщтхэм, пшъэрылым защызгъэгъозагъ; гъогутхьанымкIэ ыкIи ИофтхьабзэмкIэ сызгъэгумэкIыщтыгъэ упчIэхэмкIэ тызэдэгъушылагъ, теубытагъэ зыхэлъ джэуапхэр сигъэгъотыгъэ. Хьа-лэл-нэгъуихыгъэу Премьерыр къызэрэс-пэгъокIыгъэм сыгу нахь къыIэтыгъ, Адыгэ хэгъэгур къызэрэсхьотыр зэхысигъэшIагъ.

— Президентым уIуагъэхэу хьугъа?

— Ыужырэ мафэм АР-м и Президен-тэу ТхьакIушынэ Аслъан Кьгъэ ыкIом сы-ригъэблэгъагъ. ШхьэкIэфэ-лгъытэныгъэр къыхэщэу, гушIубзэу, сэмэркъэу шъа-бэр къекIоу, Президентыр къыспэгъокIыгъ.

Президентым имызакхоу, мы зэлъ-кIэгъум министрэхэр зэкIэ щылагъэх, ахэм Москва тызэрэклоштымкIэ шхьадж тефэрэр агъэнэфэгъахэу, хэти зыфэгъэ-загъэр ыгъэцэкIэным зэрэфэхьазырыр къыIуагъ. АР-м культурэмкIэ иминист-рэу Чэмышло Гъазый анахъэу чаныгъэ-гуетныгъэ ехьыжъэгъэ IoфыгъомкIэ къысхьотыгъэр.

Ти Президент дахэу Къуекъом къы-тегушылагъ, итворчествэ, ищыфыгъэ зэ-ращыгъуазэу уасэ зэрафишIырэр ипсалъэ къыхэщыгъ. Налбый илитературнэ лэ-жыгъэ, ышIагъэм лъапкъымкIэ осэш-

хо зэралэр АР-м и Президентэу А. К. Тхьа-кIушынэм къыIуагъ.

— Къуекъо Налбый итворчествэкIэ шIэгъэн фэе Ioфхэу зэтырихьагъэхэм ишъуагъэуиIагъа?

— Сэ анахъэу сызгъэгумэкIыщтыгъэр Москва тызэрэклошт шIыкIэр ары, мы Ioфыр дэгъоу зэпыфагъ. Ащ нэмыкIэу Налбый ытхыгъэхэр зэкIэ зэхэуытагъэу къыдэгъэкIыгъэн лъэныкьом сызэригъэ-гумэкIырым щызгъэгъозагъ.

Мы ятIонэрэмкIи Президентым джэуап дахэкIэ сигъэгупсэфыгъ. Томи 8 хьурэ тхыгъэр Къуекъор къызыхьугъэр илээс 75-рэ зэрэхьурэр зыщыхагъэунэфыкIыщт 2013-м ехьулIэу, апэрэ томи 4-р — адыгабзэкIэ, 2011—2012-рэ илээсхэм ыкIи адырэ томи 4-р — урысыбзэкIэ, мэфэкIым тефэу, 2013-м къыдагъэ-кIынхэу сыкыбгъэгъуагъ.

Къуекъо Налбый ышIэкIэ Фонд иунагъо-кIэ зэхэтцэн гухэлъэу етхьыжъагъэри игъоу ылытагъ, усакIор зые адыгэ лъэп-

къым ипащэхэр къызэрэддеIэштхэр къыIуагъ.

АнаIэ къызэрэттетымкIэ, IэпыIэгъушхо лъэныкьуабэкIэ зэрэагъэгъотырэмкIэ ти Правительствэи, ти Президентэу А. К. Тхьа-кIушынэм лъэшэу тызэрэфэразэр кIэдгъэтхэу, тиунагъокIэ, Къуекъо Нал-бый ибынкIэ, «тхьашъуегъэпсэу» гъэзетымкIэ ятэлэ.

— Москва ишъуэрэклогъэ шIыкIэм ыкIи пчыхьэзэхьэу урысыем исто-лицэ зэрэщыкIуагъэм ишъуагъэрэзагъа?

— АдыгеимкIэ куп лъэгъупхьэ зэтэ-гъэпсыхьагъэу, нэбгырэ 20 тыхъоу тыклогъагъ. УсакIом итворчествэ зыгу пэблагъэхэу, лъапкъым ыгъэлъэпIэрэ, зэлъашIэрэ цыфхэр шIэжь пчыхьэзэхь-хэм бэу хэлэжъагъэх.

Ионыггом и 3-м Всероссийскэ къэ-гъэлъэгъонIэ гупчэм хэгъэгъу 47-м къарыкIыгъэхэр зыхэлэжъэрэ тхылъ ер-мэлыкьым тыщылагъ, теплъыгъ. Ащ ыужым, мафэм сыхьатыр 15-м, гупчэм иконференц-зал адыгэ усакIор Къуекъо Налбый имэфэкI зэхэхьэ шаублагъ. Ащ Къуекъом итворчествэ зикIасэхэу, дэгъоу

уасэ зэралэр, усакIор Къуекъом игупшы-сэ Фондым илитературэ проект зэрэшагъэ-федагъэр (Налбый иаужырэ повесть ыцIэкIэ «Зэкомэз») — «Лес одиноче-ства» зыфиIорэ апэрэ сборникым зэрэ-джагъэхэр, зэрэурысыеу ис тхаклохэм Къуекъом игупшысэ ягунэсэу, албыIэсэу зэрэщытыр тхыгъэм къыхыгъэщэу къыIуагъ. АР-м и Правительствэ ыкIи и Президент Фондым шIоу ылэжъырэм лъыплъэу ыкIи ыгъэразэу зэрэщытыр кIиэгъэтхьыгъ.

Къуекъо Налбый итворчествэкIэ осэ ин фашIэу къэгъушылагъэх урысыем къыщыдэкIыр журналэу «Дружба наро-дов» зыфиIорэм иредактор шхьалэ игуа-дзэу, литературнэ критикэу Л. А. Тер-Ако-пян, Налбый иусэхэм язэдзэкIахэу, зэлъашIэрэ поэтэу В. Г. Бояриновыр, про-фессорэу А. А. Хьагъурыр.

Къуекъом илитературэ ыкIи идраматур-гическэ творчествэкIэ докладхэр къашIыгъэх профессорэу Пэрэныкьо Къутас ыкIи театроведэу Шхьэлэхъо Светланэ. Творческэ пчыхьэзэхьэу чан-нэу хэлэжъагъэх театрэ искусствэм щызэлъашIэхэрэр: УФ-мкIэ театрэ Io-фшIахэм я Союз и Адыгэ организацие итхьамагъэу, УФ-м изаслуженнэ артистэу, АР-м инароднэ артистэу Зыхьэ Заур, уры-сыем ыкIи Адыгеим янароднэ артистэу Кукэнэ Мурат, УФ-м изаслуженнэхэу, АР-м инароднэ артистэхэу Зыхьэ Мэлай-чэт ыкIи Уджыхьу Марыет.

Пчыхьэзэхьэу хэлэжъагъэх Москва дэс режиссерхэу Р. ХьакIэмызыр ыкIи К. МэрэтыкIор.

МэфэкIыр къыгъэдэхьагъ, къыгъэкIэ-рэкIагъ Адыгеим и Постпредствэ къы-щагъэхьазырыгъэ программэм, ар Къуекъом иусэхэм атешIыкIыгъагъ. УФ-м изаслуженнэ артистэу Бэгъ Саид гугъэ-багъэр къыхэщэу ахэм къызэрэджагъэм, кIэлэщыкIу къэшъокIо ансамблэу «Ады-ги» зыфиIoу Москва щызэхашцэгъэм хэт пшъэшъэжъыхэр ыкIи шъэожъыхэр IупкIэу, гоIoу ахэм къызэрэджагъэхэм уигъэразэщыгъ.

— Чэщ-мэфицэу Москва тызыщы-лагъэр, — кьеIуатэ Къуекъо Жаннэ, — мэфэкI нэщанэр къябэкIэу, тызIу-кIагъэхэмкIэ, нэбгыришъэ Iэпэ-цыпэм, тыгу зэпэблагъэ хьугъэу, такыкь, сыхьат пэпчэ тшIобылымэу тызэдэгъушыIээ, тызэрэшIагъэу, тигупшысэ зэшъогъухэм зэ-пэблагъэ ташIыгъэу гъэшIэгъонэу кIуагъэх. А пчыхьэ шIагъохэм ыкIи ежь мэфэкIым зы ташIыгъэу, тагъэбаигъэу, а зэкIэ гум ныбжьырэу щыщ хьугъэх.

Мы къэбар IупкIэм Москва щызгъэ Ioфтхьабзэм ащ хэлэжъэгъэ пстэури зэ-ригъэрэзагъэр нафэ къешIы.

КIэух гушIыр Къуекъо Жаннэ зы-фагъэшъуашэм джары игуапэу, Къуекъо ллакьом, иунагъо ашIэкIэ, шIэжь пчыхьэ-зэхьэу зэхэзыщагъэхэу СЭИП-м и Фон-дэу С. А. Филатовыр зипащэм, АР-м и Пре-зидентэу А. К. ТхьакIушынэм, мэфэкIыр къэзыгъэдэхэгъэ пстэури ащ хэлэжъагъэ-хэм ыгу къыдеIэу «тхьашъуегъэпсэу шIоу шъушIэрэмкIэ» къызкIариIуагъэр.

МАМЫРЫКЪО Нуриет.

Тхьаппша тызэрэхьурэр ыкIи тызнэсыщтыр?

Шэныгэлэжхэм зэрагъуэнэфыгъэмкIэ, дунаим щыпсэурэ цIыф пчъагъэм нахь псынклэу хахъоу зыригъэжъагъэр тизрэ ыпэкIэ 1500-рэ ильэсым кыщегъэжъагъ. 1804-рэ ильэсым дунаим тет цIыфхэм япчъагъэ зы миллиардым нэсыгъагъ. Ильэси 123-кIэ миллиарди 2 хъугъагъэх.

ЦIыфхэм ящылэклэ-псэукIэ хахъоу зэрэригъэжъагъэм ишыхъатыгъ нэужым, ильэс 33-рэ нахь темышлэу (1960-рэ ильэс), цIыф пчъагъэр миллиарди 4-м зэрэнэсыгъэр. 1987-рэ ильэсым миллиарди 5, 1999-м — миллиарди 6, 2006-м кыщегъэжъагъэу цIыф пчъагъэр миллиарди 6,5-м лыкIэхъагъэу кьалыгътэ.

ЦIыф кIэтхыкIыжыным дэлэжъэрэ кьэралыгъо кьулыкъоу США-м щылэм испециалистхэм зэрэхагъуэнэфыкIыремкIэ, 2025-рэ ильэсым дунаим нэбгырэ миллиарди 7,9-рэ фэдиз щыпсэушт, 2050-м пчъагъэр миллиард 9,3-м нэсышгъушт. ООН-м кыгъэлэжъорэ пчъагъэхэм цIыфэу чIышгъахъом щыпсэухэрэм япчъагъэ миллиард 11-м нэсынышгъ ар зэмыхъокIэу охътэ бэкIае тешIэнэу ары. НэмыкIэу кьэпIон хъумэ, ащ кыкIыгъэр джырэ уахътэм нэбгыри 100 зыщыпсэурэ чIыпIэ пэпчэ 170-м нэсэу исышт. 3000-рэ ильэсым нэс чIышгъахъом чIыпIэ нэкIхэр илэжышгътхэп, ахэр гъогухэм, тучанхэм, хьакIэшхэм, псэупIэхэм, цIыфхэм ящыкIэгъэ юфшIапIэхэм зэлъаубытыштых.

Адэ шхыныгъохэр, ящыкIэгъэ гъэстыныпхъэр цIыфхэм икъоу агъотышта?

ЦIыфхэм япчъагъэ зэрэхахъорэм укыпкырыкIымэ, я 3000-рэ ильэсым зэкIэм афיקъунэу шхынхэри гъэстыныпхъи кызырагъэжъагъахъахъагъэ. Ау заохэм, зэпахырэ узхэм, чIыгусысыным, нэмыкI тхьамыкIагъоу кьэхъухэрэм нэбгырэ миллион пчъагъэхэр охътэ кIэкIыкIэ зэрякIодылIэхэрэр, джаш фэдэу цIыфым иакъыли игушысы зэрэхъоу зэпытырэр, наукам

ЮфышIэшхохэр кызырэахъэхэрэр кызыдэплыгъэхэклэ, цIыфхэм ашхыштыри, ашыгъыштыри, зызэрагъэжъан гъэстыныпхъэхэри кызыхахын, зыхашыкIын кызырагъотыштым уицыхъэ телъынэу щыт.

Пчъагъэхэм ахэхьо

Дунаим анахь кьэлэшхоу тетхэм ащыпсэурэ нэбгырэ пчъагъэм джыри хэхьо. 1995-рэ ильэсым Токио нэбгырэ миллион 17 дэсыгъэмэ, 2015-рэм пчъагъэр миллион 29-м нэсынэу кьагъэнафэ. Мехикорэ Сан-Паулурэ цIыф миллионрэ ныкьорэ зырыз ащэпсэу, пчъагъэр миллион 19 — 20-м нэсынэу кьалыгътэ.

Австралием, Пакистан, Канадэ, США-м, Китаим, Индием негъэ ащыпсэурэ цIыфхэр 2050-рэ ильэсым нэс миллиони 4-м кыщегъэжъагъэу 120-м нэсэу нахьыбэ хъуштых. Анахъу кызыхэхъон лъэпкъэу кыхагъэщыхэрэр: кытайцхэр миллион 86-м, американцхэр — 124-м, пакистанцхэр — 125-м нэсыштых. Индием ис цIыфхэр миллион 713-кIэ нахьыбэ хъуштых.

2050-рэ ильэсым нэс зыцIыфышгъэхэ кышыкIэшт хэгъэгухэри щылэх. ГушыпIэм пае, Францием щыпсэурэ цIыфхэр миллиони 10-кIэ, Японием — 24-кIэ, Германиерэ Урысыерэ — миллион 25-рэ зырызкIэ нахь макIэ хышгъуштых.

Ватикан, Монако, Сингапур ащыпсэурэ цIыфхэр зэкIэ кьалэхэм адэс. Бельгием ис нэбгырэ пчъагъэм ипроцент 97-р, Андорэ — 95-р, Исландием — 92-р, Израильрэ Уругвайрэ — 91-р кьалэхэм ащэпсэу. Мыхэм анэмыкIэу кьэралыгъуи 7-мэ яцIыфхэми япсэупIэр кьалэхэр ары.

Щылэх хэгъэгухэр якьалэхэм цIыф макIэ дэдэ ащыпсэу. ГушыпIэм пае, Руандэ пштэмэ, чIыгум нахь пэчыжъэ зызышIыгъэу кьалэхэм адэххэр ицIыфхэм япроцент 8 нылэп, Непал —

процент 11, Угандэ — 13. 2000-рэ ильэсым тефэу кызырэлгытагъэмкIэ, Африкэм ит кьалэхэм зэкIэмкIэ цIыф миллион 310-рэ мин 200-рэ ащэпсэу, Ази-ем — зы миллиардрэ миллион 800-рэ, Европэм — миллион 548-рэ мин 400-рэ, Темыр Америкэм — миллион 237-рэ мин 200-рэ, Океанием — миллион 21,5-рэ, Латинскэ Америкэм — миллион 401-рэ. Зэрэдунаеу пштэмэ, кьалэхэм нэбгырэ миллиарди 2-рэ миллион 927-рэ адэс.

Кьэхъухэрэр зыщынахь макIэхэр

Аужырэ ильэсыхым анахь макIэу цIыф пчъагъэм зыщыхэхъагъэхэм ащышых Латвиер — хэхъагъэр зы процент, Венгриер — процент 0,6-рэ, Украинэр, Литвар, Урысыер — проценти 3. Джаш фэдэу, нэбгырэ пчъагъэу кьэхъуштыгъэм кьащышыкIагъ Белоруссием, Хорватием, Чехием, Грузием, Португалием, Италием, Польшэм, нэмыкI хэгъэгухэми.

Революцием ыпэкIэ, 1910-рэ ильэсым нэс, тикьэралыгъо бзылфыгъэ пэпчэ сабыи 7-м кышымыкIэу кыфэхъуштыгъ. Ильэсишгъэ фэдиз зытекIым (2004-рэ ильэс), зы сабыим езгъэхъухэрэр мэкIэ дэдагъ. Ащ ушгъагъэу шгъагъэу илэу кыхагъэщыхэрэр тикьэралыгъо бзылфыгъэр социальнэу кызырэжыгъуагъэр ары.

Кьэралыгъо зэфэшгъафхэр зэбгъапшэхэмэ, Японием бзылфыгъэхэм гурытымкIэ ильэс 48-рэ шагъашIэ, тэ тикьэралыгъо, Урысыем — ильэс 66,1-рэ. Финляндием щыпсэурэ бзылфыгъэхэм сабыи 2 кьафэхъугъэмэ, ащ ыуж Юф амышIэжыны фитых, ахэм ящыкIагъэр зэкIэ хабзэм арегъэгъоты.

США-м, Швецием, нэмыкI хэгъэгухэми бзылфыгъэ мин пэпчэ сабыи цыкIуи 4 — 5 шагъэкIодыжымэ, а пчъагъэр тэ тикьэралыгъо 25 — 27-м щынэсы.

Кьэбгъэхъуштым пчъагъэ иIа?

Зэрэдунаеу щызэлъашIэрэ цIыф цIэрылохэу Мартин Лютерырэ Моцартрэ сабыи хырых яIагъ. К.Маркс, Шуман ыкIи Ч. Чаплиным сабыи ирый кьафэхъуагъ. Тарихълэжъэу Соловьевым, математикэу Эйлер ыкIи тхаклоу Лев Толстоим кIэлэцIыкIу 13 зырыз яIагъ. Композиторэу И. Бахрэ иштэхъгъусэрэ сабыи 20 зэдапIугъ. Александр Дюма сабыи 500 фэдиз ежэ иехэу дунаим кытехъагъэу ылыгъэщтыгъ. Ахэм ащышгъэу не шпыпкъэу зэуцолIэжыгъэр зы — ыкьоу, ятIонэрэ Александр Дюма ары.

КавказымкIэ

Тикьэралыгъошхо цIыфэу исыр зыфэдызир зыщызэрагъэшIэгъэ аужырэ кIэтхыкIыжыым ыпэкIэ Кавказым иреспубликэхэм ащыпсэуштыгъэ цIыф пчъагъэр зыфэдызгъэр статистикэм кызыэригъэлъагъорэр:

Адыгэ Республикэм — нэбгырэ мин 447-рэ; Дагьыстан Республикэм — миллиони 2,5-рэ; Ингушетием — мин 469-рэ; Кьэбартэе-Бэлкьар Республикэм — мин 900,7-рэ; Кьалмыкь Республикэм — мин 292,6-рэ; Темыр Осетием — мин 710-рэ; Чэчэн Республикэм — зы миллионым ехъу.

Шэхэу цIыф кIэтхыкIыжыныу Урысые Федерацием щыкIоштым нэбгырэ пчъагъэу кьэралыгъом исыр, кьахэхъагъэмэ е ахэкIыгъэмэ, сабыи пчъагъэу кьэхъуи лIэжыгъэхэр зыфэдызир кыгъэлэжъоштых, нэмыкI кьэралыгъохэм тызэратекIырэри тшIэшт.

Пчъагъэхэр кьэкIопIэ зэфэшгъафхэм кьахэхъыгъэх.

ШЪАУКЪО Аслъангуаш.

Макъом ищытхъу лъегъэкIуатэ

Мордик Ксение ильэс 16-кIэ узэкIэлэбжэмэ, Казахстан кыкIи поселкэу Яблоновскэм изакъоу кьэкIогъагъ. Ащ кыщегъэжъагъэу ищыIэныгъэ поселкэшхом рипхыгъ, мыщ дэт поликлиникэм щэлажъэ.

Ксение зыщыщ лIакъом врачыбэ кыхэкIыгъ. Янэжъэу Варварэ (Филипповнар) — джары зэреджэхэрэр) врач IэпIасэштыгъ, Хэгъэгу зоошхом илэхъан госпиталым чIэтыгъ. Янэу Валентини врач, мы уахътэми исэнэхъаткIэ Казахстан Юф щешIэ. Ксение янэшыпхъури, ятэшыри, ыши, ышыпхъуи врачых. Ахэм ялэужэ ежыри рыкIуагъ, Кубанскэ кьэралыгъо медицинститутыр 1992-рэ ильэсым кыгухыгъ. Интернатурэри екIушгъ, участкэм епхыгъэу Юф ышIэу еублэ, етIанэ кIоцI узхэм афэгъэгъэгъэ отделением пашэ фашы. Нэужым поликлиникэм иврач шгъагъэу ильэситфэ Юф ышIагъ, джы кIоцI узхэм афэгъэгъэгъэ отделением илэхъатет. Тылэ загъа-кIуи, тылэ Юф зыщешIи, IэпIасэныгъэшхо зэрэхълэр Ксение кыгъэлэжъагъэ.

Отделениеу бзылфыгъэр зыпугыр ины, участкэ 12 ащ епхыгъ. Яблоновскэм нэмыкI цIыф псэупIэхэу Бжыхъэ-

кьоежым, АдыгеякIэм, Хомуты, Перекатнэм, ПоселкакIэм ащыпсэухэрэри мыщ кыфэгъэзагъэх. Отделением ныбжыкIэхэри щэлажъэх. Ахэм ащышых Хъуажэ Заремэ, Шаброва Ольгэ, Сахарчук Сергей, Тэкъэхэ Ольгэ.

Нахьыжъэуи отделением щылажъэхэрэр ныбжыкIэхэм ящысэтехыпIэх. Ильэс пчъагъэ хъугъэу мыщ Юф щешIэ Вера Гуржиевам. ИЮфшIэн хэшIыкIышхо фыриI, цIыфышIу, Iэдэбышхо хэлъ. Ящытхъу алуатэу отделением щылажъагъэх Иван Васильченкэр, Карапетьян Иринэ, ХьакIэо Симэ, ахэм анэмыкIэхэри.

Мэфэ отделением кIоцI узхэмкIэ Iазэхэу нэбгырэ тIокI щэлажъэ, ахэм сымэджэ тIокIитIумэ мафэ кьэс Юф адашIэ. Врач пэпчэ зы псэупIэ епхыгъ. Мазэм тIогъогогъо, график гъэнэфагъэм тетэу, цIыф псэупIэу зэпхыгъэхэм макIох. СымаджэхэмкIэ лъэшэу Iэрыфэгъу врачэр арэушгъэу кызырэжыгъэхэрэр. Отделениемрэ цIыф псэупIэхэм адэххэрэ зэпхыныгъэ дэгъу здырыI, зыщыфаехэм зэлъэлэсых.

Отделением иколлектив зэгурылжыныгъэ хэлъ. Нэбгырэ пэпчэ сертификат кьыдыхыгъ, ильэситфэ тешIэ кьэс исэнэхъаткIэ шIэныгъэу илэхэм ахэгъахъо, Юфым зэрэфэгъэ-

сагъэр ауллэкIу. Ахэр курс зэфэшгъафхэми ащэлэх, практическэ ЮфшIэнхэм ахэлажъэх. КIэкIэу кьэпIон хъумэ, амышIэрэр зэрагъашIэ, ашIэрэр ялофшIэн шагъэфедэ.

— Сиотделение фэдэ щымылэу кысышгъэу, — еIо Ксение. — Коллектив дэгъу, зэгурылжэ, «зым Iэпызырэр адрэм кьештэжы» зыфалорэм фэдэ, зэрэлъыгъэхы. Гъэхъагъэ горэхэр сэ сшгъэхэкIэ сшIыгъэхэмэ, ар шIуекIэ сикомандэ зэгурылжэ фэсэлэжъэ. Медицинем илофышIэхэм пшъэрылжэу ыкIи пшъэдэкIыжъэу яIэр зэхашыкIы, сызэрафэрэзэ шпыпкъэр сымаджэу

кьяуалIэхэрэм зэрифэшгъауашэу зэрапэгъокIыхэрэр ары. ГукIэгъу ахэлъ, цIыфыгъэ дахэр кьабэкIы.

ЦIыфым ипсауныгъэ кьэхъумэгъэным удэлэжъэныр псынклэгоу сыдыгорэ уахъти щытыгъэп, джыри щытэп.

— ЦIыфым нахь лъапIэ щылэп, ащ псауныгъэ тэрэз имылэмэ, щымылэ папкI — зы ыгъэхэн щылэп, — гушыIэгъу сызыфэхъугъэ бзылфыгъэм кьелэ. — Дунай нэфым ехыжыгъах шIошIэу, зымы щымыгугъыжыгъэ, ащ ынитIу кьэбгъэплэжъэу, икIэрыкIэу псэ кыпыбгъэкIэжыгъэм фэдэу, ылэ кытебгъэуцожымэ, ащ нахь гушIогъошхо хъужына?! А зэпсгъэр кьагурэлэ сиIофшIэгъумэ. Джары, сэ сишIошIкIэ, Юфым зыкIегугъухэрэр.

Псауныгъэм икьэхъумэн епхыгъэ Юфхэр дэгъоу зэпфэхпIон плъэкIышгъэп, кыныгъохэри щылэх. Нафэ ахэм ягъэ кызырэжыгъэхэрэр. БэшIагъэ кьэлэ гъэпсыкIэ зилэ поселкэшхом сымэджэш-поликлиникэ зэхэт зыщыкIагъэр. Ащ ишIын ыкIи икьызылхын зырагъэуыкIыхы. ГъэрэкIо тыгъэгъэгъэ мазэм ар кызылэуахынэу щытыгъ, ау уахътэр макIо, Юфым кIэух фэхъурэп. ЦIыфхэр мэгумэкIых, ау унакIэм зыфемыкIужы-хэрэр зымы кылорэп.

Iзэгъу уцхэм алъэныкIо-кIи Юфхэр дэгъу дэдэхэп, имыкьухъу е щымылэхъу кыхэкIы. Аптекэмэ уцхэр ямылэ хъумэ, мэфэ сымэджэ-щым чIыфэу кылахаы. Джаш тетэу амалэу щылэхэм яусэх, хэкIыпIэхэр кьагъотых.

Бзылфыгъэм икабинет узэрихъу мэ гохьыр кыпIуелъасэ — IзэпIэ унэми пшIэнэп, кьэгагъэхэр зыщашэрэ тучан цыкIум фэдэ. Зэфэшгъафых ахэр, анахьыбэр ежэ Ксение кыгъэкIыгъ, ящыкIагъэр зэкIэ арешIафы, ятеплэ дахэ. Кьэгъэгъэ лъэпкъ зэфэшгъафхэр ячIыпIэмэ ягъэкIугъэх.

Физиоотделением ипашэр Карапетьян Ирин ары. БзылфыгъытIумэ ныбджэгъуныгъэ дэгъу зэдырIа, зэгурэлэ, сымаджэхэм зэдIагъэх. Анахъэу аналэ зытетхэм ащышыхэи, илофшIэгъухэми фалэ. Медицинем илофышIэхэм я Мафэ ехъулэу Урысые Федерацием псауныгъэр кьэхъумэгъэныкIэ и Министерствэ Мордик Ксение Щытхъу тхыль кыфигъэ-шгъошагъ.

ХЪУШТ Щэбан.

Тилъэпкъ итарихъ къэтэжъугъэухъум

Тарихъыр сыда, мэхъанэу илэр сыд фэдэ? Лъэпкъым кыры-кыуагъэр зэкIэ тарихъым кы-кыуагъэр, ащ ихъатыркIэ, ишIуагъэIэ цыфхэм ящIэIэIэ-псэуIагъэр, зэо-банэу зыхэтыгъэхэр, ялэжъэIагъэр, якультурэ тшIэнэу мэхъу. Тарихъыр ыгъэтэрэзыжын гухэлъ зышIэу, ишIошхэр хигъэуцонхэу фежъэрэр хэукъо, пкIэнчъэу хъаулы-ещт.

Адыгэ лъэпкъым итарихъ баеу щыт, тэ, адыгэхэм, куоу, зи хэ-укъоныгъэ тымышIэу ар тшIэн фае. Уилъэпкъ итарихъ умы-шIэныр емыкIушху, ащи нахъы-еж хэшIыкI икыу уимыIэу ащ утегушIэныр. Мары, бэклаерэ урысхэм титарихъ нэмыкI лъэпкъхэм кыахъыгъэ цыфхэм зэпырыгъэзэгъэу агурагъэIонэу фежъэх, ау къадэхъурэ щыIэп. Адыгэ гушIэжъым ылорэр мары: «Шыпкъэр ипкIыгъэ Iоми кыпшIоуцу, пщыр бгъэ-уцугъэ Iоми уапашхъэ кыфэ-жы». Шыпкъэ умыIомэ, опщы, ушIымэ, пшут охъу.

Мыщ фэдэ гушIысэхэр сэ-зыгъэшIыгъэхэр «Адыгэ ма-къэм» шышхъэIум и 18-м кы-хъэгъэ статьяу «Цыфым ишIу-шIагъэ ащэрэмыгъупш» зыфи-лорэм сыезджэр ары. Зытхыгъэр Бэрэтэрэ Аскэр, Гъобэкъуае щыщ. Аскэр лъытэныгъэшхо фысI, слъэгъугъэу щымытими истатыхъэмIэ сэшIэ, тилъэпкъ гъэзет иныбджэгъушIу, гукъэ-кыжъ гъэшIэгъонхэр кыетых.

Аскэр илъэIукIэ мы илъэсым жъоныгъуакIэм и 28-м «Фа-тIимэт» ыцIэу статья гъэзетым кыизгъэхъэгъагъ. Ащ мыщ фэдэ гушIыгъэр хэтых: «Шыпкъэ быракъыр Грузием кырахыжы, Адыгэ автоном хэкум кыза-хыжыым Афыпсыгъэ зэIукIэшхо шашыгъагъ, ащ джэгъуи, шыгъа-чъи, зэнэкъокъу зэфэшхъафхэ-ри хэтыхгъэх. ФатIимэт а уахътэм илъэс 30-м кыидигъэфагъэу щытыгъэ нахъ мышIэми, дэгъу дэдэу а джэгум кышхышхогъагъ, хагъэуэфыкIыр чыпIи кышхы-хыгъагъ».

«Цыфым ишIушIагъэ ащэрэ-мыгъупш» зыфилорэ статьям Тхаркхохъо Шамсудинэ кы-кыуагъэхэр Бэрэтэрэ Аскэр кы-щетых: «ХъушIт Шэбанэ кыт-хыгъэм тIэIу сырызэп. Адыгэ быракъыр Грузием кырахыжы-жыи Хъахъуратэм кыхыжы-кыгъагъ...»

Гъэзетеджэмэ кыагурыуагъэу кыысшIошIы: сэ сыкызыте-гушIыгъэрэ быракъым нэмыкI Шамсудинэ зигугъу кышIырэр. Сэ Шыпкъэ быракъыр ары Гру-зием кырахыжыгъэу зыфа-сIорэр, ежъ Адыгэ быракъыр Тбилиси кIуи Хъахъуратэм кы-хыжыгъагъэу еIо. Адыгэ бы-ракъымрэ Шыпкъэ быракъым-рэ Шамсудинэ зэхигъэкIоIагъэх, хъауми тIури зы быракъэу елгы-та? Грузием кырахыжыгъагъэр Шыпкъэ быракъыр ары, бы-ракъитIур зэп ыкIи зэфэдэхэп, быракъхэр щыIэ зыхъугъэ илъэс-хэри зетекIых.

Сыд фэдэ Iофи тарихъым фэгъэзэгъэу укытегушIэмэ хъугъэ-шIагъэр зыхъугъэ илъэ-сыр, ар зэхылаIагъэр, зыщы-хъугъэр, цыфэу кыахъафхэрэм ацIэ-лъэкъуацIэхэр, кIэIкIэу къэплон хъумэ, зытет шыпкъэр къэптхын фае. «Зэрамыкумэ ащыщыгъ, ыцIэ къэсшIэжы-рэп», «... Сахъид е Якъуб раIо-щыгъэ, тэрзэу къэсшIэжырэп»

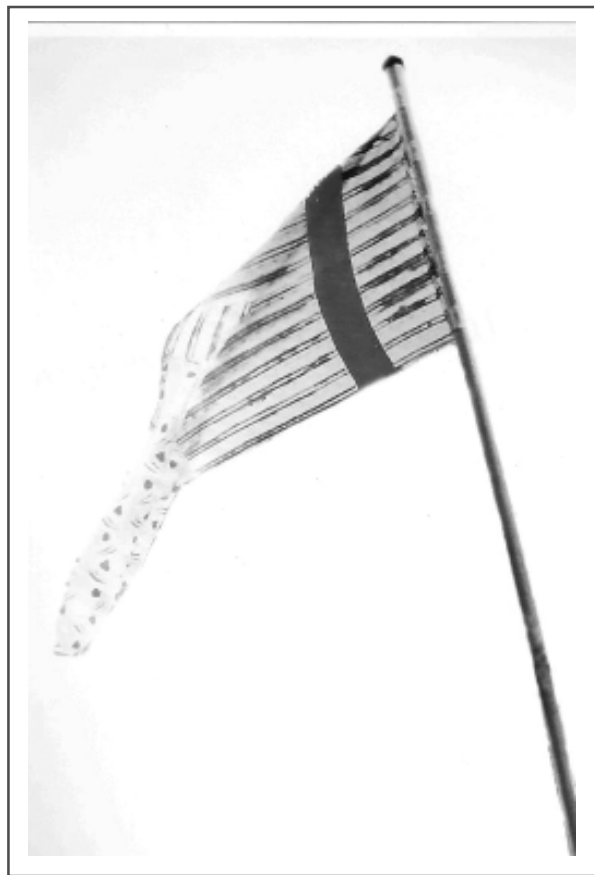
оIокIэ хъушIтэп, зэбгъэшIэнышъ, къэптхын е къэплон фае. Ащ дакIоу Шыпкъэ быракъым икъэбар сыкытегушIэп. Хэ-укъоныгъэ е мытэрэз къэстхы-мэ, сыкыарэгъэтэрэзыжъ, сито-пэшт. ТызэдэжъугъэIэпыи, быракъитIумэ ятарихъ зыпкъ итэжъугъэгъэуцожъ.

Шыпкъэ быракъыр

Шыпкъэ быракъыр щыIэу ыкIи агъэфедэу заулагъэр, шIэныгъэлэжъхэм зэрагъэунэ-фыгъэмIэ, я 19-рэ лIэшIэгъум иапэрэ ныкъу, 1821 — 1840-рэ илъэсхэм азыфагу дэжъ. Адыгэ лъэпкъымIэ а уахътэр кыинэу щытыгъ, урыс пачыхъэм идзэ-хэмрэ Темыр Кавказым щыпсэ-урэ цыф лъэпкъхэмрэ зэао-щыгъэх. Заор кIочIэ зэфэмыдэ зэуагъ, Урысыем идзэхэр Iа-шэкIэ лъэшэу уIэшыгъагъэх, идзэ хэт зэолIхэри япчъагъэкIэ нахыбагъэх. Iофыр ащ тетми, шыпкъэгъэхэр кызыэкIаIошты-гъэхэп, апсэ емыблэжъхэу яшъ-хъафитыгъэ фэбанэщыгъэх, ячIыгу гупсэ кыахъумэщыгъ.

Бэнэныгъэр нахъ лъэшэу зэкIэгъэблэгъэным пае зышъ-хъафитыныгъэ кызыухъумэхэрэр зэкъошэгъэнхэ фэагъэ. Шып-сыгъэхэм ащ амалэу илэр кыа-гъотыгъ — быракъ ашIыгъ. Кав-каз заом илъэхъан адыгэ лъэпкъ зэфэшхъафхэр ябыракъхэм ачIэтхэу заом Iухъэщыгъэх. Ахэм ащыщыгъэх абдзахэхэр, шыпкъэгъэхэр, нэтхъуаджэхэр, убыххэр.

Шыпкъэ быракъым ышъо анахъ кыбэкIырэр хъапIы — ар кыушхъэмэ ашъу. Шыуэхэ (цы-епхъэ) шъолгырэу ащ зэпы-рыкIырэр тыгъэ нэфыр ары.

ГъопитIоу илэхэр шхъуантIэх — ахэр ягупсэ мээхэм, шъофхэм, шыпкъэгъэмэ ящыгъынхэм ашъу. Гъопэ цыпэхэр сурэт цыIу-хэмIэ IудыкIыгъэх. А зэпстэ-умэ кыбархэр апылтых — лъэп-къым итекIоныгъэхэр ыкIи кызырэтэкIуагъэхэр кыауагъ. А лъэхъаным шъхъафитныгъэм ибэнакIохэу Къэпланэкъо Алэ-чэрые, Жэнэ НауцIыкIу, Тыгъу-жыкыо Къызбэч быракъым

ишIын яакыли яшIэныгъи халъ-хъагъэх, дзэпащэхэр быракъым лъэшэу рыгушхоштыгъэх ыкIи анаIэ тетэу кыахъумэщыгъ. Ау зыфэдэ мыхъурэ щыIэп: 1840-рэ илъэсым Абын пытапIэр адыгэ-мэ кызадзыхъэм быракъыр па-чыхъэм идзэмэ алэкIэфэгъагъ. Урыс дзэпащэхэм ащыщхэм агу-рихыштыгъ адыгэхэм ячIыгу шIулэгъушхо фыраIэу, апсэ емыблэжъхэу яшъхъафитныгъэ зэрэфэбанэхэрэр. Ащ кыхъэ-кыкIэ алэкIэфэгъэ быракъыр лъэпсэIоды амышIы ашIо-игъуагъ — джащ тетэу Тбили-си имузей ратыгъагъ.

Илъэсхэр кызыэкIэлъы-кIуагъэх, урыс пачыхъэр тыра-дзи, совет хабзэр кызыдакым ыуж Адыгэ ав-тоном хэкур щыIэ хъугъэ. 1922-рэ илъэ-сым ибэдзэ-огъу мазэ шып-сыгъэ лIыжъ-хэр тыхэм тэ-тэжъхэм ябы-ракъ кыагъоты-жынышъ, кыахыжыныу Адыгэ хэку ис-полкомым ит-хъаматэу Хъа-хъуратэ Шы-хъанчэрые елъэIугъэх. Те-мыр Кавказым Хъахъуратэр щыцIэрыуагъ, зэлашIэрэ ре-волюционерым Серго Орджо-никидзе, Анас-тас Микоян ыкIи нэмыкI-хэм Iоф ади-шIагъэу щы-тыгъ. ЛIыжъ-хэм ялэIу Хъахъуратэм ахэм алъыгъэ-

Iэсыгъ.

1926-рэ илъэсым икыхыгъум Тбилиси имузей иIофышIэхэм макъэ кыагъэIугъ Шыпкъэ быракъыр кызырагъотыжы-гъэмIэ ыкIи ар зыхэхэм араты-жыным зэрэфэхъазыркхэмIэ.

Хъахъуратэр Iофым куоу егул-шыси, Шыпкъэ быракъыр зы-фэдэр кызышIэжырэ е ащ изэ-рэщыт ехылаIагъэу зыгорэ зэхэ-зыхыгъэ цыф Адыгеим исмэ

кызызэри-гъэшIэнэу БжъэшIо Ас-лъанбэч пшъэ-рыль фишIыгъ. Ащ фэдэ цыф-хэр Аслъанбэч кыгъотыгъа-гъэх, ахэр кIэ-лэегъаджэу Нэтхъо Шъа-лихъ, тхакIоу ыкIи драматур-гъэу Цэй Ибра-хым, Мэт Ты-хъутIыхъу, Хъагъ Ахъмэд, Хъуажъ Махъ-муд, Цухъо Р а хъ м э т, Шъхъэлэхъо Долэтчэры, У шъы й К I ы щы къ у, ДзэлI Шъа-лихъ, ахэм анэ-мыкIыбэхэри. Загъэхъазыри нэбгыритIу,

БжъэшIо Аслъанбэчрэ Мэт ТыхъутIыхъурэ, гъогу тыхъагъэх. Хъахъуратэм ахэр ыгъэкIотагъэх.

Грузинхэр адыгэ лIитIум да-хэу кыапэгъокIыгъэх, кыагъэ-шIуагъэх, цыф цIэрыуабэмэ аIуагъэкIагъэх, дэгъоуи кыагъэ-кIотэжыгъэх. Краснодар кызы-сыжъхэм лIитIумэ апэгъокIыгъэр бэ, шыу шъытIу ягъусэу быра-кыр хэку исполкомым кыа-хыжыи чIалъхъажыгъагъ.

КыкIэлъыкIогъэ пчэдыжыым Шыпкъэ быракъыр Афыпсыгъэ кыахыгъ. Къоджэ хэгъуашхъэу тыгъэкъохъапIэмIэ гъэзэгъэм нэбгырэ мин пчъагъэ щызэхэ-тыгъ. Цыфхэм быракъыр кы-захахъэм, Мэт ТыхъутIыхъу ыIэ ыуIэжыи, быракъым лъыр хи-гъэхъагъ. ЗэIукIэшхоу зэхаша-гъэм Хъахъуратэр кышхыгуш-лагъ, шыIэIаIэм игъэлсын Адыгеим зэрэщыIорэр, быра-кыр кызырахыжыгъэм мэ-хъанэшхо зэриIэр кыIотагъэх. Нэужым Нэтхъо Шъалихъ Шып-сыгъэ быракъым икъэхъукIэ кыIотагъ. Совет хабзэм зэрэфэ-разэхэр кыраIотыкIэу бэ кы-гушIагъэр, джэпсалэу зэхэ-гъэуцугъэми кыеджагъэх.

МэфэкIышхор рагъэжъагъ, ащ фэдэ цыфзэхэхэ чэф зэхэ-цагъэу нахыжъхэми кыащIэ-жыштыгъэп. МэфэкIым хэлэ-жъагъэх Адыгеим ианыхъ пщы-нэо Iазэхэу Былымыхъ Пагор, Тхыгъо Чэтибэ, Джамырзэ Иб-рахымэ. Ахэм пхъэкIычэо Iазэхэу Шэуджэн Айдэмыр, Шэ-уджэн Махъмудэ, Къадрыкыо Абубэчыр, Абрэдж Бирам ягъу-сагъэх.

КъэшъокIо Iэпэласэхэу Чэсэ-бый Махъмудэ, Ягъумэ Юныс, Нэпсэу ГъучIыпсэ, Нэгъуцу Ер-стэм, Даур Къасимэ пчэгур кыагъэдэхэ, бэрэ цыфхэр Iэгу афытеуагъэх. Пшъэшъэ кы-шъуаIохэу Тыгъужъ Минхъан, МэщфэшIу Шамсэт, Ацумыжъ Чэбэхъан, ШъхъакIумэ Ами-нэт, Нэгъуцу Чэбэхъан якъэ-шъуаIэ зылэгъугъэмэ агъэ-шIагъо икыугъ.

— Мэфичэ зэкIэлъыкIоу Шыпкъэ джэгур шыIуагъ, — кыIотэжыгъагъ ДзэлI Шъа-лихъ, — фэдэ мэфэкI Шыпкъэ чIыгум кышхыхъугъэу зыми

кышIэжыштыгъэп. Мафэрэ гъэхъунэм, чэщырэ Афыпсыгъэ кыуаджэм кыащышхоштыгъэх, зэпыугъо зыхъурэм, шыухэм яIэпэлэсэныгъэхэр кыагъэлъа-гъоштыгъ. ПщынэонымIэ текIоныгъэр кыдзыхыгъэхэр нэбгыриш: Былымыхъ Пагор, Джамырзэ Ибрахым, Тхыгъо Чэтиб, пхъэкIычаохэмIэ — Къадрыкыо Абубэчыррэ Абрэдж Бирамрэ, кымылапшэхэмIэ — Къоджэшъэо Бирам.

МэфэкIым къэшъокIуабэ хэ-лэжъэгъагъ, нэбгырэ пэпчэ да-хэу, узIэпищэу пчэгум кы-щышъуагъ, анахъ Iазэр кыахэ-гъэщыгъагъ. Анахъ Iазэхэу алъыгъэгъагъэхэр Чэсэбый Махъ-мудэрэ Нэпсэу ГъучIыпсэрэ, бзылфыгъэхэмIэ — Ацумыжъ Чэбэхъанрэ Тыгъужъ Минхъан-рэ. ХагъэуэфыкIыр чIыпIэхэр аубытыгъагъэх Нэгъуцу Ерстэм, Тыгъужъ Зульфийа, Пчыхъалы-кыо Тао. Анахъ дэгъу дэдэхэм шIухъафтын лъапIэхэр араты-гъагъэх.

ИшъуашэкIи, изекIокIэ-шIы-кIэхэмIи анахъ гохъэу алъыгъэ-гъагъ ШъхъакIумэ Аминэт, анахъ шъырыгъэу, шънышIоу ха-хыгъагъ Жъажъый Зульфийа. Шыгъачъэм ащытекIогъагъ Шъхъэлэхъо Сэфэрбый, шы-спорт джэгукIэхэмIэ апэрэ хъу-гъагъэх Ацумыжъ зэунэкъошхэу Исхъакъэрэ Сэфэрбыйрэ.

А лъэхъан чыжъэхэм адыгэ кыуаджэхэм кыумыкыухэр адэ-сыгъэх. Ахэм ащыщыгъ Наурзэ Ибрахымэ, ицIыкIугъом кы-щэгъэжъагъэу адыгэмэ ахэсыгъ, адыгабзэр хъатэу ышIэщыгъэп, ау адыгэмэ ятарихъ дэгъоу, куоу зэригъэшIэгъагъ.

Мэфэ заулэрэ быракъыр Мэт ТыхъутIыхъу дэжъ щыIагъ, етIанэ Наурзэм кызыIуиынэу ыгъэхъазырырэ музеем раты-жыгъагъ. А лъэхъаным хэку му-зейм сурэтышI Iазэу И. Петро-вым Iоф щышIэщыгъ, адыгэ лъэпкъым кырыкIуагъэр куоу ышIэщыгъ. Музеем отделити-лагъ, ящэнэрэр Шыпкъэ бы-ракъым тарихъэу пылным ехылаIэгъагъ.

Лъэхъанэу тыкызытегушIы-Iэрэм лажыи хъакыи зымыIэ цыфхэр агъэтIысыщыгъэх, мыхъо-мышIабэ хъуштыгъэ. Иван Петровым ыугъоигъэ ма-териалхэр агъэкIодыгъагъэх. КызырэлотэжыркхэмIэ, Петро-выр фэмыщыIэу, игъонэмысэу лIэгъагъэ. Музеем иIофышIэу, бзылфыгъэ чанэу Лебеденкэм Шыпкъэ быракъыр ядэжъ кы-хыи ыгъэбыллыгъагъ. Илъэ-сипшIэ ар ылыгъыгъ, етIанэ му-зейм ритыжыгъагъ.

Шыпкъэ быракъым тыхы-гъэгъэ сурэтми хышIэ пылъ. А сурэтыр а лъэхъаным студен-тыгъэу ЦуукI Налбый кыгъэнэ-жыгъагъ. Музеем иIофышIэмэ агъэкIодырэ материалхэм яIоф нахъ псынIкIэу зэшIохыгъэным пае агъэкIогъэгъэ бригадэм хэтэу сурэтыр кызыIэIэкIэфэм ыгъэбылты, илъэс 20 фэдызырэ ылыгъыгъ. Рэхъат зэхъужыым, музеем быракъым исурэт риты-жыгъагъ. Музеем ипкыгъо шъхъафхэр зыцагъэтIылырэ чIыпIэмэ ащыщ Быракъыр мы уахътэм илэ.

ХЪУШТ Шэбан.

Сурэтхэм арыгъхэр: Адыгэ бы-ракъыр, Шыпкъэ быракъыр.

Аулъэ ллакъом

Абдзэхэ къуаджэу Хьакурынэхьаблэ анахь ллакъо инэу дэсхэм ащыщых Аульэхэр. А къуаджэм шапугъэу филологие шлэныгъэхэмкIэ докторэу, АРИГИ-м илофшIлэу, зитхыгъэхэмкIэ бэмэ зэлыашIэрэ Гышц Нухьэ Адыгэ Республикэм ипсэуплэ чышIэхэм ащыщхэм ятарихь фэгъэхьыгъэ тхылъэу 2004-рэ ильэсым къыдыгъэкIыгъэм къызэрэщитхырэмкIэ, Мэрэтыкъо ллакъом ыуж къызынэкIэ (ахэр унэгъуи 128-рэ мэхьух) ятлонэрэ чыплэр Хьакурынэхьаблэ щызылыгыр унэгъо 69-рэ хьурэ Аульэ ллакъор ары. Мы ллакъом къызэпчыгъэ щылэныгъэ гъогу кIыхьэм шIуклэ зыцIэ щырызыхгъэлогъэ цыфэу къыхэкIыгъэр бэ. ИжыкIэ чыжъэу тызгъэлэбжыныу тшIэрэ хьатэ щымылэми, къуаджэр джырэ чыплэм къызытIысыжыгъэм ыуж тешIэгъэ ильэси 145-м ехъум ащ итарихь къыхэнэныр Аульэ ллакъом щыщэу къэзылэжыгъэр макIэп. Мыш дэжыым нэбгырэ заулэмэ ацIэ къелуагъэмэ икIуныкIэ сэгугъэ: Тхайшъау — народнэ композиторыгъ, къамылэпщэ Iэзагъ ыкIи пщынэуагъ; Малыч — тарихь шлэныгъэхэмкIэ докторыгъ, профессорыгъ, академикыгъ, Адыгэми Краснодар крайми шлэныгъэхэмкIэ язаслуженнэ IофшIлэшхуагъ; Олэгъэй — зэрэпщынэо цIэрылуагъэм даклоу композиторыгъ, къэшъокIо Iэзагъ; Пшымаф — тарихь шлэныгъэхэмкIэ кандидатыгъ, адыгэ археологием лъапсэ фишIыгъ, тыхэгъэу

щызэлыашIэрэ археологыгъ; Якъубэрэ Нурбийрэ — Хэгъэу зэошхом лыгъэ зэрэхэлъыр къыщагъэлэбжыагъ.

МакIэп Аульэхэм къахэкIыгъэр лэжъэкIо Iэшъэ пытэхэу, щытхьур къызфахыжъэу колхоз губгъор зыгъэбгъуагъэхэу, къуаджэмкIэ анахь цIэ лъапIэу щыт механизаторыр лъагъэу зыIэтыгъэхэу. Ахэм ащыщ джы нахь игъэкIотыгъэу сыкъызтегушIэ сшIоигъор. Ар Аульэ ллакъом изы пкъэу пытэу, ащ пыл щытхьу дахэм зылахышIу хэзылхьэгъэ Кушыку ары.

Лы фэдэр бэдэд, лы дэдэр зырыз. Джа зырызмэ Кушыку ащыщыгъэу сэлъытэ. Арэуштэу сэгъэлэон икIуны а лы зэкIужь дахэщыгъэм еслэгъулагъ. БлэкIыгъэ уахътэм итэу къызкIэстхьэр ильэс 80-м ыныбжыкIэ нэсыным лъэшэу кIэхъопсызэ, а уахътэм лы-лэсынкIэ мэээ заулэ нахь щымылэжъэу 2010-рэ ильэсым икIыхьэгъум идунай ыхъожьыгъэшъ ары.

СицIыкIугъом къышегъэжыагъэу Кушыку дэгъоу сшIагъэу щытыгъ. Сянэш Мэрэтыкъохэм адэжь сянэ бэрэ сицэщыгъ. Ахэм ягъунэгъу дэдэ Аульэхэм яунагъо сыхэхъэу къызэрэхэкIыштыгъэр макIэп. Бгъэнышъхъэ унэ кIыхьэ мынэу псыхъоу Фарзэ пэмычыжъэу щытыгъэм а лъэхъанэм щыпсэуштыгъэ нэбгырабэ. Кошмарыкъохэм яунагъу — джары зэрэджэщыгъэхэр. Унагъор зытекIыгъэ лыыр сз къэслэгъужьыгъэп. Ау джы къызнэсыгъэми сынэгъу кIэт унэгъо лъачIэм пкъэу илэгъэ бзылгъыгъэ чанэу Бэдээрхъан

— пстэури БэдээркIэ еджэщтыгъэх. Бэдээркъохэр, Бэдээрпхьухэр — джары унагъом исхэм зэрэджэщтыгъэхэр. Кушыку ышнахыкIэу Налбый синыйбджэгъу блэгъагъ, ежыр «БытыкIэ» къысаджэщтыгъ, сэ «Пэпсыр» есIоштыгъ. Район мэшIогъэкIосэ отделением ипашэу лажъэзэ, мотоциклэм тесэу мыхъун къехъули, синыйбджэгъу зыхэкIодагъэр шIуклае шIагъэ. Ахэм ашыпхьухэу Хьакуакорэ Цуцэрэ агъэшIагъэри бэп, ильэс заулэ хъугъэ ахэми ядунай захъожьыгъэр.

Колхоз губгъом Кушыку апэу зыщыхъэгъэ мафэр къышежъэ 1944-рэ зэо ильэс чыжъэм. Къуаджэм дэс хъулыфыгъэхэр зэкI пIоми хъунэу зэо фыртынэм имашIо пэхьагъэх. Кыдэнагъэхэр лыжъ дэдэхэр, Кушыку фэдэ кIалэхэу ныбжъ макIэ зилэхэр арых. Бзылгъыгъэхэр пкъэу колхозым кIэуцонхэ, ятэхэу, ашыхэу, ялыхэу дэкIыгъэхэм ачIыплэ итхэу тракторхэмрэ комбайнэхэмрэ арылэжъэнхэ, мэзым кIонхэшь пхъэу агъэстыштыр къащэн, щэмэджыр алыгъэу ящыкIэгъэщт мэжъур аупкIэн фае. Муары, Кушыкудхэм ягъунэгъу Мэрэтыкъо Хьарунэхьаджэ ыпхъу нахыжъэу Аминэт косынкэ плыжъхэм ясатырэ хэуцагъэу тракторым тесэу мажъо, мапхъэ, игъо къэсмэ комбайнэмкIэ лэжъыгъэр Iуехыжы. Уай-уай Аминэт аригъалоу хъупхъэу мэлэжъ.

Кушыку еджэнэу хъугъэп, апэрэ классэу зычIагъэхъагъэри къыухыгъагъэп. Ежыым зеришIоштыгъэу «зэкIэри еджэгъэ ин хъуным къыфальфыгъэп, сэ ильэсыбэм сызыпылгыгъэ IофшIэным анахъэу ищыкIагъэхэр акъылрэ кIуачIэрэ». Кушыку а лъэныкъуитIумэ афэпэлэпчъэ Тхъэм ышIыгъэп.

— Сыдыгъуа апэу Iоф щыпшIэнэу губгъом узыхъэгъагъэр? — ильэс заулэ Iэ узэкIэлэбжымы ащ дысылэгъэ зэдэгущыIэгъум щыфэгъэуцугъэгъэ упчIэмкIэ гукъэкIыж чыжъэхэм афэсшъжыгъагъ.

— Апэу губгъом сыщылэжъэныр зыщэгъэжыагъэр трактор бригадэр арэп, — зэрехабзэу IушхыпцIыкIызэ тиздэгущыIэгъу кIыхьэ «лгъэой къыридыгъ» Кушыку. — Ащ сытехъаным ыпкIэ ильэсиблэ шъофым Iахъоу ситыгъ. Зэо ильэс чыжъэм щысыбулэ я 50-рэ ильэсхэм яегъэжъэгъухэм анэс цыфхэм чэмхэр афэгъэгъухъу.

Ары, гъатхэм пасэу ригъажъэти, бжыхъэ кIахэ охъуфэ зыкIи зэпымыоу ильэсиблэ унае имафэхэр шъоф пIланэм цигафэхъулагъэх. Гъэлсфыгъоу илагъэр щэдэжъэу нэстырым ехъулэу былымхэр Фэрзэ ныбэ зыдыгъэзыхъэхэкIэ ары. А мэфэ кIыхьэхэу губгъом итэу ыгъа-кIохэрэм гупшысэ зэфэхъа-фыбэхэм афашъштыгъ. ЫпкIэ къэт щылакIэр, шъхъэгъусэ ыгъотэу унагъо зишIэкIэ псэукIэу илэщтыр, сабийхэр къызапыхъэхэкIэ зэрапIуштыр — бэ ышъхъэ щызэригъэзафэщтыгъэр. Ащ фэдэ гупшысэ-

хэм илофшIэн зэблихъун зэрэфэе гулыгъэм фащагъ.

Пчэдыжыпэ тыгъэм инэбзыхъэр я Щамелэхьаблэ къыдикIутэгъу имыфагъэу Фэрзэ ныбэ дэхьэрэ яурам мышъуамбгъо тетэу ежъагъ губгъом Кушыку. Мызэгъогум чэмахъоп ар зыдежъагъэр. ЫужкIэ щы-лэныгъэ гъогушхо фэхъушт сэнэхъат шIагъом фэзыщэщт гу-хэлъэу ышIыгъэм егъэжъапIэ зыщыфишIыштыр пщыплэу колхоз механизаторхэм яIэр зэрыт губгъор ары джы зыдакIорэр.

Ригъэжъагъ джауштэу ильэс 46-м къыкIоцI зэрыкIоштыр илэжъэкIо гъогу Аульэ Кушыку. Зэ тыкыызэтежъугъэуцуи, тIэклэ нахь мышIэми тежъугъэгупшысэлэ: ильэс 46-рэ! Ащ фэдиз ильэс пчъагъэм зыгъэпсэфыгъо охътэ шIагъо къыхэмыфэу мэфэ мин 17-м фэдиз тракторым тесэу зыфэгъэкIогъэ цыфыбэмэ ацIэ къелогъошIоп. Ар фызэшIокIыгъ Кушыку.

— Хъарыф тхыкIэ тэрэзи сымышIэу сызычIэфэгъэ училищэм синасыр къыщиубытыгъ, — ежыми ыгъэшIэгъожъэу къышIотэжыштыгъ Кушыку. — УрысылI шIагъом сырыхыли, мэкIэ-макIэзэ еджакIи тхакIи сигъэшIагъэх. Ащ фэдэ цыф шIагъохэу къытхэтхэр арых тищылакIэ къэзыгъэбаихэрэр. ЛIэшIэгъуныкъом ехъу тешIэжыгъэми, а урысылI бэрэчэтым сыгу къыщызэкIыгъэнэгъэ машIор кIуасэрэп. Ащ бэмэ сынэ къафигъэплъагъ, механизатор сэнэхъатым джырэ нэс мыгупбжъэрэ шIулыгъэур фысигъэ-шIыгъ.

А шIулыгъэур ары ильэс 46-м къыкIоцI итракторкIэ IофшIэн зэфэхъафыбэ зэшIуихын езыгъэлэжыгъэр. ЕтIани теурыкIогъэ Iоф хэлъэу ыгъэтэрэзыгъэп алонэу зыфагъэзэрэ Iоф ыгъэцэкIагъэу ежыми зыдэлэжъагъэхэми къашиIэжырэп. Сид ышIагъэми дэгъу фэшъаф къырапэсыгъэп.

Джауштэу зыфагъазэрэргъунэм нэсэу ыгъэцакIэзэ ащ фэдиз ильэс пчъагъэм къы-хыгъ Кушыку. ЫгъэцэкIэгъэ къодыеп ныла, къырымгыгъэхъоу къыхэкIыгъэп пIоми ухэу-укоштыр.

ЛэжъэпкIэтыгъом бригадэм Iоф щызышIэхэрэм ащыщхэм агъэшIагъоштыгъ пстэуми анахыбэ Кушыку къызэрэIу-кIэжыштыгъэ зэпытыр.

— Арэп сэлэ, Бэдээркъом фэшъаф Iоф ышIэрэба, мазэ къэс пстэуми анахыбэу сыда къызкIыратырэ? — афагъэу-цуштыгъэ ахэм япащэхэм упчIэ.

— Адыгэмэ аIоба умылажъэу лыжъ зэрэмышхыштыр, — а упчIэм ежъ иджэуап къыритыжыштыгъ Кушыку. — Хэти хьатырэу сз зи къыситыштыгъэп. СкъуачIэ зыхаслэи зэшIосхыгъэ IофшIэнхэм ате-фэрэр ары къысIэкIэхъажы-штыгъэр. Сыдыгъу алуагъэми, ушъхъагъу сыллымыхъоу, сымышъхъахэу сызфагъазэрэр згъэцакIэщтыгъ, сшIэн фау зыфалорэм ренэу къэзгъэхъу-штыгъ.

Колхоз фэшIыгъэм мэкIэна IофшIэн зэмылIэужыгъоу тракторымкIэ щыбгъэцэкIэ-штыр: ужъоштыр, уульэшъоштыр, упхъэщтыр, хъасэм чыгъэшIур хэптэкъоштыр, уц цыныр ууп-кIэщтыр, лэжыгъэр Iупхыжыштыр, хылыгъэ зэфэхъафхэр зеп-щэщтыр. А пстэумэ ягъэцэ-кIэнкIэ анахь щысэшIу къэзы-гъэлагъоу колхозым хэтыгъэ механизаторхэм а ильэс пчъагъэм ащыщыгъ Кушыку.

— IофшIэкIошхокIэ ухэз-гъэлгыхъухъащтмэ ащыщ ти-хъэблэ кIалэ, — ылоштыгъ Ку-шыку фэгъэхыгъэу колхозым ильэсыбэрэ агроном шъхьалэу илэгъэ Гышц Шырахъмэт. — Уай-уай Кушыку аригъэлуагъ ащ ильэс зэкIэлгыкIуабэмэ. Ащ зэшIуихырэ гур фигъэпсэфэу, сьд фэдэ лъэныкъокIи сэнэуштыгъэ хэлъэу ренэу игуту дахэкIэ аригъэшIыгъ. Унэгъо шIагъуи иI. Узэхъуапсэмэ хъун лэжъэкIо хьалэл.

Кушыку игукъэкIыжъэмэ ащыщ джыри къыхэзгъэщы сшIоигъу. Ар зыфэгъэхыгъэр иIофшIэгъу мазэ мэфэ 50-м нэсэу къалыгъэу колхоз бухгал-терием къызэрэщыкIыштыгъэр ары.

— Сыдэуштыгъ ары хъушты-гъа? — сеупчIыгъагъ Кушы-ку.

— Ари боу къыосIон, — нэшIуклэ уезгъэплъырэм къы-хэзгъэхъорэ щыпцI макIэу ынэгъу къечъэрэм къыхылу-кIы-гъагъ сигущыIэгъу. — Мэфэ наряд алошъ пчэдыжыым жъэу тхылыпIэ тхьапэ къысаты непэ сшIэн фаер итхагъэу. Сэ ар мэфэ ныкъокIэ сэгъэца-кIэшъ, нарядыр зэфэхэшыжы. Мэфэныкъоу къэнагъэм зи сымышIэу хъаулыеу сыщыты-на, етIани нэмыкI мэфэ наряд къалысэхышъ сэгъэцакIэ. Джа-узэ, мазэм къыкIоцI наряд пчъагъэр мэфэ пчъагъэу мазэр зэрэхъурэм къехъушъ, зы ма-зэм мэфэ наряд 50 фэдиз учёт-чыкхэмрэ бухгалтерхэмрэ къыспатхэн фаеу мэхъу. Кы-залыгъэжыкIэ, мазэр мэфэ 30-мэ, сз мэфэ 50 Iоф сшIагъэу къе-кIы. Ащ тефэрэ лэжъапкIэри къысаты. ЕтIанэ къежъэх Бэ-дээркъом тэ къэдгъэхъагъэм фэ-дитлу хъазыр къылулэжыгъэ алошъ. Улажъэмэ лыжъ пшхышты сэлэшъ, сэри сфэлэжыштыр сэшIэ.

Джары щылэныгъэм гъозэ лъагъоу Кушыку ренэу щыри-лагъэр: «Улажъэмэ, лыжъ пшхышты!» ЫкIуачIэ къыхы-штымкIэ къогъанэ ымышIэу зэрэлэжъагъэм фэшI ежыым «лыжъ» ышхыгъэу сэлъытэ. Чырбыш унэ шIагъоу иунэгъо дахэ джы зыщыпсэурэр, лы-тныгъэу зэрэкъуаджэу къыфа-шIырэр, жышъхъэ мафэ хъу-гъэу зызэрилгытэжырэ — а пстэумэ лъапсэ афэхъугъэр илэжъа, ицIыфыгъ.

Къуаджэм сызшыкIуагъэмэ ащыщ Кушыку дэжъ себлагы, пчыхъэ реным тыгушIэу ты-щысыгъ. Бэ тыгу къэкIыжы-гъэри тызэрыгушIагъэри. Ильэсыбэ хъугъэу тызэрэшIэ, тыгухэмкIи тищылэныгъэкIи тызэпэблагъ. Янэ Бэдээрхъани, ышпыхъухэу Хьэжылуи Цуци,

ИЗЫ ПКЪЭУ ПЫТ

ышнахыкIэ Налбий шIукIэ тыгу къэдгъэкIыжыгъэх, игъу-нэгъу сянэшхэм дэгъоу кы-фашлагъэр егъэшлэрэу ыпкы-шюл кIочIэшлоу зэрэхъагъэр игуапэу хигъэунэфыкIыгъ.

— Кушыку, лъэшэу сигуапэу сыпфэгущоу уикIэлэ нахыжыгъэу Руслъан цыхъэшхо фашIи, районым ипашэу зэрэхадзыгъэм фэшI, — сIуи, ылапэ сыубытыгъэ. — Лэлае (джары ицIыкIугъом Руслъан тызэреджэ-щтыгъэр) ащ фэдэ лъэганIэм зэрэнэсыгъэм сызфигтэгущорэр кызыхъугъэм щегъэ-жъагъэу сэ сынэгуи ар кIэтышъ ары. Фэрзэ ныбэ сакIыб илъэу Лэлае сэри бэрэ кыщесхъа-кIыгъ.

— Тхъауегъэпсэу. Бэ кыс-фэгущоуагъэр. КIалэм ащ фэдэ уасэ фэзышыгъэхэр цыфхэр арышъ, ахэм афишIэшъуштэу зи кызытыригъанэ хъуштэп, — тыр джы зыгъэгумэкIырэр игушыIэхэм къахэщы. Ежъ фэ-дэу IофшIэным кымыгъа-щтэу, аш кIэгущоу кIалэри ыпIугъ, ыгъэсагъ, арышъ, щэ-гугъы IэнэтIэ инэу кырапэ-сыгъэр ифэшъуашэм лъыкла-хъэу ыгъэцкIэным ыкIуачIи ишIэныгъи фигтэлорышIэнхэу.

Кушыку сеупчIыгъ зилэ-пэлэсагъэ къафэмыIотэкIырэ адрэ ыкIо епIыкIэу фырилэр къезгъало сшIоигъоу.

— СултIани? — къэуп-чIэжышъ, джыри ынэхэр ыуцIыргъухэмэ IушхыпцIы-кIызэ кыпегъэхъожьы. — Уилыфэгъэ уцIыгъуныр ады-гъэхэм тишэнэп. Ащи фэлэ-кIыштыр ешIэ, мэфэ реным зыгорэхэм яупхъу, шъхъахэрэп.

А яупхъу зыфилорэ икIалэу СултIан дышгъэр ылапэ пэзыкIэ заджэхэрэм афэд, машинэ псынклэхэм яшIыжынкIэ нахъ Iазэ ултымыхъужь.

Пшъашъи яI Кушыкурэ ишъ-хъэгъусэ Марзыетрэ РиммэкIэ еджагъэхэу. Ащи инасып ыгъо-тыгъ, къуаджэм шагъэшIорэ Тыгъо Нурбий икIалэ дэкIуагъ. УнэгъуитIоу Риммэ блогъэ зэфишыгъэхэм азыфагу зэгу-рыIоныгъэрэ зэрэлътэныгъэрэ илхэшъ, бгъуитIури разэх.

Унагъом идэгъугъэ къэзы-ушыхъахыэрэм зыкIэ ащы-щых пIуныгъэу ащ кыхъухъа-гъэхэм арагъэгъотыгъэр, ахэм язэхэшIыкI кызыкIокIэ ятэ-янэхэм фыштыкIэу афырIэр зыфэдэр, кыинэу атыралъагъо-рэр кызыэрагурылорэр. Кушы-ку иунагъэ шапIугъэ нэгъыриш-ми цыфыгъэу, шэн-зекIокIэ тэ-рэрэхэу ахэлхэм дэгъу шъып-къэу кыуагъашIэ ятэ-янэхэм къафашIагъэм, шыIэныгъэ гъо-гоу зытырашагъэхэм цыфыгъэ шэпхъэшIум зэрэфишагъэхэр. Ахэм дэгъоу къагурэлэ кыинэу атыралъэгъуагъэм пелэн зера-фамышIэжышъуштыр.

Мары кыIорэр бэмышIэу сызIукIэгъэ якIэлэ нахыжыгъэу Руслъан: «Унагъоу тыкызо-рыхъухъагъэу Аульэ лIэкъо-шхом шышым идэй къуаджэм сыдигъуи шаIуагъэп. Ащ исы-гъэхэм, адыгэмэ зэрало хабзэу, чэм шыс агъэтэджыгъэп, убэ-хэу е ямыIоф тегушыIэхэу ныб-жы зэхэхыгъэп, лэжъэкIо-псэокIуагъэх, ашъхъэ алыгъы-

жыгъ, ясабийхэр апIугъэх. Арба унэгъо тэрэзыр зэрэщы-тын фаери. Тятэ лъэшэу фэягъ илъэс 80-м нэсынэу, ар гъунэп-къэ шIагъоу ылытэщтыгъ, мэкIэ дэд — мэээ заул зэрэ-ллымыIэсыгъэр. Сегупшы-сэшъ, ащ кыинэу зэпчы-гъэмкIэ, яни ыш-ышыпхъухэми къарыкIуагъэмкIэ, кыгъэшIа-гъэми уезэгъыжыкын фаеу мэхъу. Тятэ цыкIуи ини зэхимыдзэу, зэкIэ цыфхэр шIу ылыгъу-щтыгъэх, етIани Iахылынэгъэ-блэгъэныгъэ горэ зыхэлъыр, зэрало хабзэу, ыбгъэ дэсэу кыгъэшIагъэм кырихъа-кIыштыгъ. Мары сэри, сшы-нахыкIи, сшыпхъуи къапкы-рыкIэу блогъэу ыгъотыгъэхэм апай Iуи «псы ешъожышты-гъэп». Джарэу тятэ цыфхэмкIэ гупцIэнагъ.

Кыиныхоу тятэрэ тэнэрэ кыптыралъэгъуагъэр кызэрэ-сIон гушыIэ тэрэз къэгъо-тыгъуае кысфэхъу. Ар нэбгы-ришми дэгъоу кыдгурэлэшъ, къэдгъэшIагъэм зыкIи кыхъ-фагъэп узыкъом е узыпхъум IаекIэ ядгъэлуагъэ, ежъхэм агу хэдгъэкIыгъэу, зэрэдгъэрээ-щтхэм тыпымылтыгъэу. Тятэ лъэшэу зыфэгъэ илъэс 80 гу-напкъэм нэмысыпэу зэрэтхэ-кIыжыгъэр тигукъошху. Тянэ, ТхэмкIэ шыкур, джыри ташъ-хъагъ ит, тфэлэкIыштыгъ ащ фэтымышIэн шыIэп, тызфэе закъор бэрэ тилэнэу ары.

Тятэ кыптыIоштыгъ: «УикIа-лэхэр бзэгухъэх, тыгъуагъэх кысышъуагыгъаIуи, дунэе мылтыкур сиеу кысышъуштыгъ». ЕтIани районым пащэ сыфашIы зэрашIоигъом зыщысэгъэгъуа-зэм кысыIогагъ: «А сикIал, ащ фэдэ IэнэтIэ ин кыуапэсы-мэ, узыхэтхэм узфэдэри пшIэ-шъуштыри ашIэщтын, ау зы лъэлэу пфысиI: узышъхъамысы-жъэу Iоф пшIэн, цыфхэр бгъэ-рээнхэ фае. ЗыгорэкIэ районым зэхигъэтэкъуагъ ыужыкIэ зяб-гъалокIэ, кызыгурыгъаIу тикъэ-лапчъэ сидэкIэу цыфхэм кыз-гъэшIэщтым сызэрэхэмыхъа-жыштыр». Джахэм тарыгъуа-зэзэ, зэш-зэшыпхъухэм тищы-Iэныгъэ гъогу тырэкIо».

— Унэгъо дэгъукIэ зи кы-фэтэп, — еIо Кушыкудхэм къапэчIынэтIэ шъыпкъэу адрэ урамыбгъум сянэшым икIэлэ МэрэтыкIо Кимэу щыпсэурэм. — Кушыку фэдэ лэжъаIокIэ умылхыжыгъ, Марзыет уна-гъом ипкъэу пыт, ялфыгъэхэри узэхъопсэн закIэх. Ежъ нэбгы-ришIум къахэкIыгъэхэр, ахэм къа-пыхъуагъэхэр зызэрэугъоихэкIэ, яшагу имызакъоу, урамыми хъаблэми гушIуагъор ашэтIэ-мы. ДахэкIэ уяхъопсэнэу щыт.

Ежъ Кушыку зериIоштыгъэу, ащ фэдэ унэгъошIум лъэпсэшIу фэхъугъэр ежъыр кызыщыт-хъуштыгъэ колхоз шыIакIэу илъэсипшI пчъагъэм зыхэты-гъэр ары. Ащ фэдэ блэкIыгъэ уахъгъэ ищыIэныгъэ лъэпсэшIу фэхъугъэ илъэсхэм игушшысэ захищэжыкIэ, хэпшIыкIэу игушыIи нахъ кыгъэжы-щтыгъ, кыуатэрэм диштэу ынэгуи кызыэхъокIыштыгъ.

— Хэт ыIорэми уемыдэлэу колхозу тилагъэхэр дэигъэхэу, — чэфыр ынэгъу нахъ кы-

кIэшэу емызэшэу бэмэ къа-филотэрэ къэбарыр Кушыку кыыхидзэштыгъ. — Арэу-щтэу зыIорэр колхозым шы-лэжъэным фэмыагъэр е Iэ-хъотегъэкIэу ащ Iоф цыкIу горэ щызгъэцакIэщтыгъэр ары. Сэ спсэ пэтыфэ хабзэу сызцапIугъэри, колхозу лэIшIэгъуныкIо Iэпэ-цыпэ зыщызгъэкIуагъэри сшыгъу-пшэщтхэп, яIаий сфэлэщтэп...

Джауштэу кыригъажажэти, кызырэхъухъэгъэ унэгъо Iу-жъу тхъамыкIэм щыубла-гъэу, сэнэхъат зэригъэгъоты-ным, кыхэкIыгъэхэр ыпIун-хэм ыкIи ригъэдженхэм иамалхэр зериIагъэхэр, Iоф ышIэзэ кыгъахъэрэмкIэ мыдэу иунагъокIэ шыIэн зериIэкIыштыгъэр, ыIэ-хъуамбэхэр чIуипIанкIэхэзэ, кыпчыштыгъэх.

— Сыдэуштэу хъумэ дэи сIона, хъарыф тхыкIэ сы-мышIэу сезгъаджи, сшъхэ зэрэсIыгыжыкын сэнэхъат кысэзытыгъэр, сикIэлищ ап-шъэрэ гъэсэнэгъэ языгъэ-гъотыгъэр, а пстэур етIани зы соми алысымыгъэу кып-фэзышIагъэр, хъонэкIо, бзэ-джэшIэ, уклэкIо Iаехэр шы-Iэхэми тымышIэу ащ фэдиз илъэс пчъагъэм тынчэу, тшъхъэ тыфэлэжъэжъэу тыз-гъэпсэугъэр? — упчIэ кы-гъэушты, ежъым джэуапыри кыригыжыштыгъ. — Дэ-игъэ сфэлэщтэп. Колхозыр пштэми джащ фэдагъ.

Унагъом рэхъатныгъэ-тынчыныгъэу илгыр анахъэу зэлъытыгъэр ащ ис хъуль-фыгъашъхъэр ары. Кушыку ащкIи шысэтэхыпIэу шы-тыгъ. Ежъыррэ Марзыетрэ зэдапIугъэ нэбгыришъыр уяхъопсэнэу зэдэпсэух. Ащ шыщ гушIуагъо горэ къе-хъулIэмэ зэрэунагъоу ямэ-фэкI. Къапыхъорэ сабийхэр унагъом илгъэпсыкIэ-зэхэтыкIэхэм атетэу апIух. А пстэуми лъапсэу яIэр зэрэ-лгытэжыкынхэр, зэрэгъэшIо-жыкынхэр, нахыжыгъэм яфэ-шъошэ шъхъэIафэрэ лъытэ-ныгъэрэ афшIыгъэныр ары. Ари сэ зынапшIэ теслхъэ-рэр Кушыку.

ЛыгъэшIэпIэ-ушэтыпIэу шыIэр бэ. Заом хэтэу зихэ-гъэгъу къэзыухъумэзэ, Ан-дырхъое Хъусенэ фэдэу, зып-сэ зытырэм лыгъэшхо зере-хъэ. МашIом пахъэу унэу стырэм цыфхэр кызыыхъэу псэоу къэзгъэнэжыкынхэрэм кыхъэфэгъэ лыгъэми уасэ фэшIыгъуай. Илъэс 46-рэ фаби чыIи ымыIоу, уаи оси пымылэу тракторым зэпы-мыоу рылэжъагъэми макIэп ныIа лыгъэу кыхъэфагъэр! Лыгъэм шэпхъэ гъэнэфагъэ илэп.

Ежъ Кушыку лыгъэшхо зэрихъагъэу, цыфхэм амы-шIэрэр ышIагъэу зилытэ-жыштыгъэп. Шъыпкъэ, лыгъэм шапхъэ илэп аIо. Сэ мылIыгъэ цыкIоу сэлъытэ илъэс 46-рэ зэлъытыгъэу тра-кторым Iоф рызышIэгъэ Аульэ Кушыку зэрихъагъэр.

ЛIЭХЪУСЭЖЪ
Хъаджэртбый.
Сурэтгым итхэр: Аульэ Ку-шыкурэ Марзыетрэ.

ЧЫГУЛЭЖЬЫНЫР

Бжыхъэ IофшIэнхэр агъэпсынклэх

ЧыгулэжынымыкIэ анахъ бэлахъэу, гъэхъэгъэшIухэр зышIыхэу Теуцожь районым кыхыгъэ инвесторхэм ащыщ Дэжэджэхъаблэ щызэхэщэгъэ фирмэу «Синдика-Агро» зыфилорэр. Илъэс заулэ хъугъэ мыщ ичIыгухэр гъэбжэульэ ышIыхэу, лэжыгъэшхо кыхыжыгъэу, районым имызакъоу республикэми ищытхъу шаригъалоу зылажэрэр. Ащ ишы-хъат кызытэныкIыгъэ хыныгъошхор. Пстэуми апэу ыкIи кIэзыгъэнчъэу къагъэкIыгъэ лэжыгъэр Iуахыжыгъ. Хъэм гектар тельытэу центнер 51,5-рэ кырагъэтыгъ, коц гектар 1580-у ялагъэм изы гектар центнер 48-м ехъу кырахы-жыгъ, рапс гектар 400-у Iуахыжыгъэм игектар пэпчэ цент-нер 25-рэ кытыгъ.

Мы лъэхъаным фирмэм IофшIэнхэр щыжъотых, бжыхъэ лэжыгъэхэм яугъоижыкын агъэпсынклэ, кыхыащт илъэсым гъэбжэу лъапсэ зэрэфашIыштыгъ етIупшыгъэу фэлажъэх. Бжыхъэ лэжыгъэхэр зыцапхыштыгъ чIыгухэр ажъох, агъэ-ушъэбых, минеральнэ чIыгъэшIухэр арагъэкIух, чылапхъэм ихэлъхъани фежъагъэх.

Чыгулэжыгъэм яIофшIагъэхэм уарыгушхонэу щыт. Зер-нэм пае апхыгъэгъэ натрыф гектар 606-р агъэбэгъуагъ. Ащ иIухыжыкын фежъагъэх. Апэрэ гектар 69-у Iуахыжыгъэм кызыригъэлъэгъуагъэмкIэ, утыжыгъэм тельытагъэу цент-нер 44-рэ кырагъэтыгъ. КъызэралъытэрэмкIэ, анахъ хъасэшIухэм занэсыхэкIэ гектар тельытэр центнер 50-м кышчыкIэщтэп.

Джащ фэдэу тыгъэгъэзэ гектар 320-у яIэм иIухыжыкыни фежъагъэх. Апэрэ гектар 50-у къаложыгъэм кызыри-гъэлъэгъуагъэмкIэ, гектар пэпчэ кытырэр центнер 20-м шIокIы. ЗэкIэри зыIуахыжыкIэ гурытыр центнер 23-м нэ-сыным щэгугъых.

Мы мафэхэм фирмэм имеханизаторхэм Iэпэлэсэнэгъэу ахэлъыр зыфагъэлорышIэрэр кыхыащт 2011-рэ илъэсым гъэ-бжэу лъэпсэшIу фэшIыгъэныр ары. Ягухэлххэм кызырэдалъытэрэмкIэ, бжыхъэ лэжыгъэ гектар минитIум ехъу апхыштыгъ. Ар гъэрэкIо бжыхъасэу ялагъэм гектар 200 фэдизкIэ нахыб.

— Бжыхъасэхэм япхыкын анахъ агротехническэ охътэшIум зэшIохыгъэ зэрэхъуштыгъ ыуж тызыхыгъэр непэп, — еIо фирмэм иагроном шъхъаIэу Тыгъужь Нурбий. — Джыри хыныгъор кIоштыгъ мыщ фэгъэхыгъэ Iофыгъохэм язехъан тызыфежъэм. Комбайнэхэм ауж кIэкIэу итхэу тимеханиза-торхэм хыпкъхэр къаукъэбзыжыштыгъэх, диск онтэ-гъухэмкIэ ажъожыштыгъэх. Джа мафэхэу фабэр градус 40-м зыщехъуштыгъэхэм чэщырэ къэуцу ямыIэу титрак-торхэр жъоштыгъэх, бжыхъэ лэжыгъэхэр зыщытпхыштыгъэх.

Ащ тетэу Iоф зэрашIагъэм непэ кIэгущIужыкын, сыда пIомэ гектар 900-м ехъу агъэушъэбыгъах.

— Апэу бжыхъэ лэжыгъэхэр зыщытпхыштыгъ хъасэхэу агъэушъэбыгъэхэм минеральнэ чIыгъэшIухэр ятэгъэкIух, — еIо механизированнэ хъамэм ипашэу ХъэшхъуанэкIо Ас-лъан. — ЗэкIэмкIи минеральнэ чIыгъэшIу тонни 140-рэ губ-гъом ращагъ. КъызэралагъэмкIэ, бжыхъэ лэжыгъэхэр зы-шапхыштыгъ чIыгу гектар пэпчэ сульфат аммоние килограмм 200 Iэклагъахъэ. Мы IофшIэным фэгъэзагъ трактористэу Тыгъужь Аскэр. Ащ игъусэх, иIэпыIэгъух Хэжъ Арамбий, ГьукIэлI Юрэ, ГъонэжыкIо Асхъад.

ЧыгъэшIухэр хъасэхэм аIэкIэзыгъэхэрэ механизаторхэм кIэкIэу ауж ит рапсым ипхыкын фэгъэгъэзэ еутэкIо агрега-тыр. Зэрапхырэр Аргентинэм кышцашIыгъ. Чэщи мафи зызэблахъузэ, ащ сменитIоу Iоф рагъашIэ ЖакIэмыкIо Рэ-мэзанрэ ГъонэжыкIо Юнысрэ. Нэхэе Юрэ чылапхэр дешы, трактористэу Мэлгош Руслъан ар сеялкъм детаIэ, агре-гатыр хъаулыеу шагъэтырэп.

— Рапс гектар 700 тпхыштыгъэу типашэхэм агъэнэфэ-гъагъэмэ, — еIо агроном шъхъаIэу Тыгъужь Нурбий, — а пшъэрылгыр тыгъуасэ дгъэцэкIагъэ. Ау ащи тыкышчы-уштыгъ. Тэгугъэ джыри гектар шытIу фэдиз тпхынынэу. Ащ кыкIэлъыкIоштыгъ хъэм ипхыкын. Нэужым чэщыр нэсыштыгъ коным. Тэгугъэ пстэумкIи гектар 1500-рэ фэдиз тпхынынэу.

Джауштэу яIорэ яшIэрэ зэу, зэгурьIоныгъэ-зэдэштэныгъэ ахэлъэу Джэджэхъаблэ дэт фирмэу «Синдика-Агро» зыфилорэм имеханизаторхэм бжыхъэ IофшIэнхэр агъэцакIэх, кIэзыгъэнчъэу натрыфыр, тыгъэгъазэр Iуахыжыкын, кыхыащт илъэсым игъэбжэу лъэпсэшIу зэрэфашIыштыгъ фэлажъэх. Зичэзыгу губгъо IофшIэнхэм зилахышIу ахъэшышыхъэхэрэм ащышых, ышъэкIэ зыцIэ кышцесIуагъэхэм ямызакъоу, Шэу-джэн Юрэ, Къэзэнэ Рэмэзанэ, Гышц Шумафэ, нэ-мыкIэхэри.

НЭХЭЕ Рэмэзан.

Адыгэ Республикэм ия 19-рэ илъэс ипэгъокI

КIэракIэ мэхъу, рэгущох

Адыгэ КIэлэгъэджэ колледжэу Андырхъое Хъусен ыцIэ зыхъырэм тиеспубликэ ия 19-рэ илъэс фэгъэхьыгъэ Иофтхъабзэхэр игъэкIотыгъэу зэхещэх. Адыгеим и Конституция, ибыракъ, игерб, нэмыкI-хэм и яхьылIэгъэ зIукIэгъухэр студентхэм ашIогъэшIэгъоных.

— ШIэжъым мэхъанэу еттырэр шыIэныгъэм шытлэгъунэу тыфай, — еIо Адыгэ КIэлэгъэджэ колледжым идиректорэу, тарихъ шIэныгъэхэмкIэ докторэу Ацумыжъ Казбек. — Егъэджен сыхатхэм АР-м и Конституция, быракъым тащытегушыIэ зыхъукIэ, ахэр хабзэкIэ аштэнхэм фэшI Иофыгъоу агъэцкIагъэхэм анаIэ тырэтэгъадзэ. Студентхэм упчIэ макIэп кытатырэр. Джэуапэу зэхадгъэхьыжырэр шыIэныгъэм кыыхъыгъэу шытышъ, шIошъхъуныгъэ яIэу кытгэдэлх.

Мыекъяупэ имэфкI мафэхэм колледжыр чанэу зэрахэлэжъагъэр тлэгъугъэ. ЕджапIэм гъэхъагъэу иIэхэр нэрылэгъу IэпыIэгъухэмкIэ кыгъэлэргъагъэх. Культурэм, искусствэм афэгъэ-

хыгъэ пчыхъзэхыхъэхэр студентхэм ашIогъэшIэгъоных. Ежъхэри ахэлажэхэзэ, яшIэныгъэ хэгъахъо.

Адыгэ культурэм ия V-рэ Дунэе фестиваль чъэпыогъум и 2 — 6-м Мыекъяупэ шыкIошт. А мафэхэм Адыгэ Республикэм ия 19-рэ илъэс хэдгъэунэфыкIышт. Колледжым истудентхэм мэфэкIым зыфагъэхъазырзэ, Дунэе

фестивалым ялахышIу хашIы-хъан ямурад.

Псауныгъэм игъэпытэн и Мафэ илъэс къэс колледжым шэкIо. Студентхэм физкультурэмрэ спортмрэ яухъазырыныгъэ къащэгъэлъагъо. Япсауныгъэ агъэпытэ зыхъукIэ Адыгэ Республикэм икъэралыгъо гъэпсыкIэ игъэпытэн нахышIоу хэлэжъэнхэ алъэкIыштгъэу кытаIуагъ...

ЯныбжыкIэгъум гъэсэныгъэу зэрагъэгъотырэр шыIэныгъэм цылыгъэкIотэн зэралъэкIыштыр студентхэм непэ дэгъоу къагурэIо. Адыгэ Республикэр нахъ КIэракIэ хъузэ ыпэкIэ зэралъэкIуатэрэм рэгущох.

Сурэтым итхэр: Адыгэ КIэлэгъэджэ колледжым идиректор студентхэм ахэт.

ТИКОНЦЕРТХЭР

ШыIэныгъэм идэхагъэ кыплъегъэIэсы

Гъэзетэу «Адыгэ макъэм» иныбджэгъушIоу, орэдыIоу Эльдэрэ Айдэмыр иконцерт апэрэу Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо филармоние Ионыгъом и 23-м шыкIошт. Пчыхъзэхыхъэм купхэу «Антрер», «Гуфитыр», орэдыIоу ыкIи орэдусэу Нэхэс Анжеликэ, зэлъашIэрэ пшынаоу ЛЫбзыу Аслъан, Темыр Кавказым иорэдыIоу ныбжыкIэхэр хэлэжъэнхэу загъэхъазыры.

Эльдэрэ Айдэмыр нахъ благъэу нэлуасэ тызыфэхъум Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо орэдыIо-къэшъокIо ансамблэу «Ислъамыем» хэтыгъ. Художественнэ пашэу, композитор цIэрыIоу Нэхэс Аслъан мышынэу цыхъэ зыфишIыштыгъэмэ А. Эльдарэр ащышъыгъ. Ижырэ адыгэ орэдхэм псэ къапыгъэкIэжызэ, композиторым произведение кын дэдэхэр программэм хигъахъэщтыгъэх. Айдэмыри ар дэгъоу кыгурыIоштыгъ, орэд пэпчъ екIолIэкIэ шъхъаф кыфигъотыштыгъ.

Джыдэдэм Айдэмыр «Ислъамыем» хэмытыжъми, ансамблэр шыгъупшэрэп, шIукIэ ыгу кыгъэкIыжы.

— Нэхэс Тэмарэ, ХъокIо Су-саннэ, Агъырджэнэкъо Саньет, Къумыкъу Цамсудинэ, ГъонэжыкIо Аскэр, Шъэо Риммэ, нэмыкI артистхэм Иоф адэсшIагъ, — еIо аш.

— Уахътэр лъэкIуатэ, шыIэныгъэм зэхъокIыныгъэхэр хэхъухъэх. Ижырэ адыгэ орэдхэр концертхэм къащысIозэ, джырэ лъэхъан аусыгъэхэр цыфмэ зэхъызгъэхынхэу сыфай.

Нэхэс Анжеликэ, ЛЫбзыу Аслъан, Нэгъуцу Саидэ, фэшъхъаф артистхэм ныбджэгъуныгъэ адишIыгъэу Эльдэрэ Айдэмыр искусствэм щэлажъэ. АдыгабзэкIи урысыбзэкIи кыIорэ орэдхэм тхъакIумэр агъашIо. Сценэм кызытехъэкIэ, къедэлурэмэ кыдежъыхуэху аублэ.

Израиль кыкIыгъэ тилъэпкъэгъухэр мы мафэхэм тыхъакIэх, — еIо ЛЫбзыу Аслъан. — «Рихъание пшъашъэхэр» зыфиIорэ орэдым ахэр кызырэкIэлъэгъэхэм Айдэмыр шыгъуаз. Игуапэу а орэдри, нэмыкIхэри къафиIоштых. Кыблэ шъолъырым, IэкIыб хэгъэгъухэм А. Эльдарэр ащылагъ, адыгэу зыIукагъэмэ къафиIогъэ орэдхэр джыри зэхыхы ашIоигъоу макъэ кырагъэIу.

Шэуджэн районым щапIугъэ адыгэ кIалэр дунаим цызэлъашIэ. «Долалай», «ШIу усэлъэгъу», «Силъэпкъ», «Фатима», нэмыкI орэдхэри гум кынэжырэмэ ащыштых. А. Эльдарэм ымакъэ едэлугъ, гупшысэ хэхыгъэхэр концертным шызышIы зышIоигъохэр зэхэщакломэ пчыхъзэхыхъэм рагъэблагъэх. Филармонием идиректор шъхъалэу Хъот Заур кызырэтиIуагъэу, Эльдэрэ Айдэмыр лъэхъаным кызыдихыгъэ артистэу илъэпкъ, иреспубликэ афэгумэ-кIырэмэ ащыш. Ащ уедэлугъ зыхъукIэ зыогъэпсэфы, шыIэныгъэм дэхагъэу хэлъыр нахышIоу кыплъэлэсы.

Сурэтым итыр: орэдыIоу Эльдэрэ Айдэмыр.

ИСКУССТВЭМРЭ ЛЪЭХЪАНЫМРЭ

КлассикэмкIэ ыублагъ

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо симфоническэ оркестрэ иилъэс ИофшIэгъу Ионыгъом и 16-м ыублагъ. Филармонием шыкIогъэ концертным Чайковскэм, Дворжак япроизведениехэр шыIугъэх.

Симфоническэ оркестрэм идирижер шъхъалэу, Урысыем изаслуженнэ артистэу Петр Шаховым кызырэтиIуагъэмкIэ, классикэм хэхъэгъэ произведениехэр, Адыгеим икомпозитормэ аусыгъэхэр концертхэм ащызэхэтхыштых.

Пчыхъзэхыхъэр музыковедэу Ирина Шилько зэрищагъ.

НэкIубгъом итхэр зыгъэхъазырыгъэр ЕМТИЛЪ Нурбий.

Зэхэзышагъэхэр: Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

КъыдзыгъэкIырэр: Адыгэ Республикэм лъэпкъ ИофхэмкIэ, IэкIыб къэралхэм ащыпсэурэ тилъэпкъэгъухэм адырIэ зэпхыныгъэхэмкIэ ыкIи къэбар жъугъэм иамалхэмкIэ и Комитет
Адресыр: ур.Крестьянскэр, 236

Редактор
шъхъалэр

ДЭРБЭ
ТИМУР

Редакциер
зылдшыIэр:
385000,
къ. Мыекъяупэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шъхъалэм
иапэрэ
гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшъэдэкIыжъ зы-
хырэ секретары:
52-16-77.

E-mail:
adygvoice@mail.ru

Зыщаушыхъаты-
гъэр:

Урысые Федерацием
хэутын ИофхэмкIэ,
телерадиокъэтын-
хэмкIэ ыкIи зэлъы-
IэсыкIэ амалхэмкIэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыпIэ гъэлоры-
шIапI, зэраушыхъа-
тыгъэ номерыр
ПИ №10-3892

Гъэзетым кыхиу-
тыхэрэм мышъып-
къагъэу къахафэ-
хэрэмкIэ къэзыт-
хыгъэхэм пшъэдэ-
кIыжъ ахы. Къа-
тхэхэрэмрэ гъэзе-
тым шылажъэхэ-
рэмрэ яеплкъыкIэ
зэтемыфэн ылъэ-
кIышт. Гъэзет-
еджэхэм кыт-
фагъэхъырэ тхы-
гъэхэр зэхэтфы-
хэрэп ыкIи къэ-
зытхыгъэхэм
аIэкIэдгъэхъа-
жыхэрэп.

Зыщыхаутырэр
ОАО-у
«Полиграф-ЮГ»,
385000,
къ. Мыекъяупэ,
ур. Пионерскэр,
268

Пчъагъэр
4725
Индексхэр
52161
52162
Зак. 2592

Хэутыным
узщыкIэтхэнэу щыт
уахътэр
Сыхъатыр 18.00
ЗыщыкIэтхэгъэхэ
уахътэр
Сыхъатыр 18.00